

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

**Omprövning av skadestånd för personskada
och
Trafikskadenämndens ställning i det
ersättningsrättsliga systemet**

Juridiska Institutionen
Handelshögskolan
Vid Göteborgs Universitet

Tillämpade studier
20 poäng
Författare: Peter Ahl
Handledare: Filip Bladini
HT 2006

Innehåll

1	Inledning	4
1.1	Bakgrund	4
1.2	Syfte och frågeställningar	4
1.3	Metod	5
1.4	Avgränsningar	5
2	Ersättning för personskada	6
2.1	Skadeståndslagen och ersättningsposterna	6
2.1.1	Sjukvårdskostnader och andra kostnader	6
2.1.2	Skälig kompensation till närstående	7
2.1.3	Inkomstförlust	7
2.1.3.1	Inkomstunderlaget	8
2.1.3.2	Inkomst som den skadelidande har eller borde ha uppnått	8
2.2	Ideell skada	9
2.2.1	Sveda och värk	9
2.2.2	Lyte eller annat stadigvarande men	9
2.2.3	Särskilda olägenheter	9
2.3	Ersättning för personskada som lett till döden	10
2.3.1	Begravnings- och andra kostnader	10
2.3.2	Förlust av underhåll	11
2.3.3	Personskada åsamkad anhörig	11
3	Trafikskadelagen	13
3.1	Strikt ansvar och ersättningsgaranti	13
4	Samordning	14
4.1	Metoder för avräkning	14
4.2	Förmåner som skall avräknas	14
4.2.1	Socialförsäkringsförmåner	15
4.2.2	Anställningsförmåner	15
4.2.3	Övriga förmåner	15
4.3	Förmåner som inte skall avräknas	15
5	Skadeståndets form och värdesäkring	16
5.1	Skadeståndets form – engångsbelopp eller livränta	16
5.2	Värdesäkring av skadeståndslivränta	17
5.2.1	Lagändringen 2004	17
6	Omprövning	19
6.1	Bakgrund	19
6.1.1	1975 års lagstiftning	19
6.1.2	Ändringar 2002	20
6.2	Förutsättningar för omprövning	20
6.2.1	Slutligt avgörande genom avtal eller dom	20
6.2.2	Förhållanden som legat till grund för den ursprungliga bedömningen	21
6.2.3	Väsentlighetsrekvisitet	21
6.2.3.1	Enkel eller dubbel väsentlighet?	21

6.2.4	Omprövning på grund av ändring av samordningsförmån	22
6.2.4.1	Två tolkningar	22
6.2.4.2	En tredje tolkning	23
6.2.5	Löneutveckling som grund för omprövning	23
6.2.5.1	Väsentlighetsbedömningen – Kumulering eller årsvis?	24
6.3	T 965-06 eller ”Åkeri-fallet”	25
6.3.1	Tingsrättens dom	26
6.4	Värdesäkringsproblematiken	26
6.5	Omprövning av ideell skada och väsentlighetsrekvisitet	27
6.6	Avslutning	27
7	Trafikskadenämnden – rättsbildare?	29
7.1	Trafikförsäkringsföreningen och Trafikskadenämnden	29
7.1.1	Trafikförsäkringsföreningen	29
7.1.2	Trafikskadenämnden	29
7.1.2.1	Förordnande och sammansättning	29
7.1.2.2	Ärenden och handläggning	30
7.1.2.3	Prövningen	31
7.1.2.4	Yttranden och referat	31
7.2	Andra skadeprövningsnämnder	31
7.2.1	Ansvarsförsäkringens personskadenämnd	32
7.2.2	Personförsäkringsnämnden	32
7.2.3	Statens skaderegleringsnämnd SSRN	32
7.3	Trafikskadenämndens ställning och funktion	33
7.3.1	Nämnden i praxis	33
7.3.2	Nämndens oberoende	33
7.4	Obligatorisk prövning eller inte?	34
7.4.1	Finansinspektionens rapporter 1998/6 och 2003/1	34
7.4.2	Försäkringsbranschens och Försäkringsförbundets inställning	34
7.4.3	Nämndens inställning	35
7.4.4	Alternativ	35
7.5	Nämndprövningen och skaderegleringen	36
7.5.1	Konkurrensen hämmas	36
7.6	Transaktionskostnader	37
7.7	Nämndprövning eller domstolsprocess?	37
7.7.1	Nämndens konfliktlösande funktion – avlastning eller belastning?	37
7.7.2	Nämndens rättsskapande funktion – till men eller gagn?	38
7.8	Nämnden vs HD	39
7.8.1	Omprövningsfrågan	39
7.8.1.1	Konsekvenser	40
7.9	Nämndprövningen i ett EU-perspektiv	40
7.9.1	EG´s direktiv om motorfordonsförsäkring	41
7.9.1.1	EG´s fjärde direktiv om motorfordonsförsäkring	41
7.9.2	Trafikskadenämnden och EU	42
7.10	Vad kan/bör göras?	42
8	Sammanfattande kommentar	44
	Källor och litteratur	45

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Ett stort antal personskador inträffar i vårt samhälle varje dag. Det kan handla om skador i hemmet, i trafiken, på arbetet, fritiden, resan eller i samband med brott. Beroende på var och under vilka omständigheter skadan inträffar aktualiseras olika typer av system för att ersätta den uppkomna skadan. Skadeståndets uppgift är att fylla de luckor som inte ersätts av det allmänna ersättningssystemet. Det primära för den skadelidande är att kunna leva ett så normalt liv som möjligt efter det inträffade, och tanken är att de ekonomiska förutsättningarna för den skadade i möjligaste mån skall förbli oförändrade. Vid skadeståndets bestämmande är det emellertid inte helt okomplicerat att förutse samtliga faktorer i den framtida utveckling som kan komma att påverka den skadelidandes livssituation. Därför kan det under vissa förutsättningar vara motiverat att bevilja en förnyad prövning av den bedömning som ursprungligen låg till grund för ersättningen.

Rätten till omprövning för personskada är ett ämne som på sistone engagerat en stor del av expertisen inom skadeståndsrätten. Orsaken till detta är ett antal fall som avgjorts av HD gällande de rekvisit som gäller för att omprövningsrätten skall aktualiseras. Domstolens uttalanden i dessa mål har i viss mån varit oklara och lämnat en del utrymme för tolkning, samtidigt som en del frågor som borde ha prövats för att bringa klarhet kring omprövningsfrågan, av olika orsaker inte har avgjorts.

Tolkningsutrymmet som HD har lämnat på området har inneburit att Trafikskadenämnden i avsaknad av tydliga prejudikat fått skapa egna ramar för bedömningen av rätten till omprövning. Nämnden har här till synes valt att inta en annan position än HD i vissa av de viktigaste frågorna. Denna motsättning ger upphov till en intressant diskussion, som till en början var tänkt att endast uppta en begränsad del av uppsatsen men som allteftersom arbetet fortskridit växt till att mer eller mindre bli uppsatsens huvudtema. Diskussionen i fråga handlar om rättsbildningen på skadeområdet, huruvida den svenska modellen med skadeprovningssystemet fungerar på ett tillfredsställande sätt samt vad som i annat fall skulle kunna förändras för att systemet skulle fungera bättre.

Det oklara rättsläge som råder beträffande omprövningen är ett bra exempel på problem som kan uppstå när rättsbildningen till viss del flyttar utanför domstolarna. Presentationen av omprövningsrätten får dels ses som ett eget tema, dels som en exemplifiering av problematiken kring nämndprövningen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med uppsatsen är att belysa rättsläget beträffande omprövning av skadestånd för personskada i 5 kap. 5 § SkL samt att med bakgrund av detta illustrera hur rättsbildningen sker på personskadeområdet. Beträffande omprövningsrätten gäller de centrala frågeställningarna väsentlighetsrekvisitet och hur det tillämpats och bör tillämpas för att uppnå ett rimligt resultat, såväl ur skadereglerar- som domstolsperspektiv. Vilka faktorer kan medverka till att omprövning blir aktuell? Hur skall väsentlighetsrekvisitet tolkas för att bestämmelsen skall uppnå sitt syfte? Vad skiljer de olika tolkningarna åt och vad blir konsekvenserna?

När det gäller Trafikskadenämndens ställning är uppsatsen tänkt att belysa de problem som nämndprovningssystemet i allmänhet, och Trafikskadenämnden i synnerhet, kan stöta på.

Vad blir exempelvis följderna av att rättsbildningen på området till så stor del sker utanför domstolarna? Är det acceptabelt att nämnden tillämpar reglerna på ett annat sätt än HD? Vad har meningsskiljaktigheterna för inverkan på nämndens status och syfte? Slutligen ställs också frågan huruvida vårt medlemskap i EU inverkar på möjligheterna att upprätthålla systemet med skadeprövningsnämnder.

1.3 Metod

Uppsatsen är i viss mån sammanställd som en rättsutredning, där traditionell juridisk metod används. Källmaterial i dessa delar utgörs av lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Utöver detta har ett antal intervjuer med skadereglerare på försäkringsbolag och företrädare för Trafikskadenämnden genomförts. Detta för att få en djupare förståelse för hur tillämpningen sker och hur problemen gestaltar sig i praktiken.

1.4 Avgränsningar

Omprövningsrätten gäller endast de personskador som bestäms enligt 5 kap. 1-2 §§ SkL. Kränkingsersättning kommer därför inte att beröras i uppsatsen. Av utrymmesskäl behandlas inte alla de speciallagstiftningar som använder sig av 5 kap. SkL för bestämmande av skadestånd, jag nöjer mig med att helt kort nämna ett antal centrala bestämmelser i trafikskadelagen. Likaså kommer samordningsfrågor endast att belysas i den omfattning som krävs för att uppfylla syftet med framställningen. Preskriptionsfrågor kommer överhuvudtaget inte att behandlas.

2 Ersättning för personskada

I följande avsnitt ges en kortfattad överblick av det skadeståndsrättsliga systemet för ersättning av personskador. En heltäckande beskrivning ryms inte inom ramen för denna uppsats.

Begreppet personskada innefattar inte enbart skadeföljder av fysisk natur. Även psykiska sjukdomstillstånd, exempelvis chock, depression och posttraumatiska neuroser kan berättiga till ersättning.¹ När en personskada inträffar aktualiseras som sagt ett antal olika system för ersättningen. Systemen samverkar för att nå det övergripande och primära syftet, nämligen full ersättning för skadan. I första hand utgår ersättning ur socialförsäkringen såsom sjukpenning, aktivitetsersättning och liknande. Utöver detta kan ersättning utgå ur privata försäkringar och från arbetsgivare. Skadeståndsrättens uppgift blir framförallt att fylla ut de luckor i socialförsäkringen där ett skydd är motiverat men saknas, att ge ersättning för förluster som är högre än dem som täcks av socialförsäkringen samt att ge ersättning för ideella skador.²

2.1 Skadeståndslagen och ersättningsposterna

De centrala reglerna i svensk rätt gällande skadestånd i utomkontraktuella förhållanden finns i Skadeståndslagen (1972:207). Lagen är av ramlagskaraktär och tillämpas enligt 1:1 om ej annat är särskilt föreskrivet eller följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden. Den mest centrala bestämmelsen i SkL är 2:1 som stadgar att för att bli skadeståndsskyldig för en uppkommen skada krävs *culpa*, dvs. vållande. Culpa kan antingen utgöras av uppsåt eller vårdslöshet. Rena olyckshändelser leder således inte till skadeståndsskyldighet enligt SkL.

Redan vid SkLs tillkomst förutsattes att fortlöpande förändringar och kompletteringar skulle behövas i framtiden. Så har också mycket riktigt skett vid ett flertal tillfällen, vilket också kommer att framgå nedan.

Bestämmelser om skadeståndets bestämmande finns i 5 kap. SkL. Skadestånd till den som tillfogats personskada omfattar enligt 5:1 SkL ersättning för

1. sjukvårdskostnad och andra kostnader för den skadelidande, inbegripet skäligen kompensation till den som står den skadelidande särskilt nära,
2. inkomstförlust,
3. fysiskt och psykiskt lidande av övergående natur (sveda och värk) eller av bestående art (lyte eller annat stadigvarande men) samt särskilda olägenheter till följd av skadan.

2.1.1 Sjukvårdskostnader och andra kostnader

Ersättning utgår för nödvändiga och skäliga kostnader för sjukvård, sjukgymnastik, vård i hemmet, läkemedel och tandbehandling. Skadeståndet täcker den del som det allmänna inte står för.

¹ Ifu, Ersättning för personskada, s. 25

² Hellner, Skadeståndsrätt s. 377

2.1.2 Skälig kompensation till närstående

Vid lagändringen 2002 utökades rätten för anhöriga till den skadelidande att få ersättning för sina kostnader och förluster i samband med vård av den skadelidande. I tidigare praxis hade sådan ersättning utbetalats om förlusterna kunde hänföras till den skadelidande. Rätten till ersättning gällde emellertid endast under den akuta sjukdomstiden, undantaget om den skadade var ett barn eller om skadorna var direkt livshotande. Genom kodifieringen ville man från lagstiftarens sida markera en viss utvidgning av ersättningsmöjligheterna.³

Begreppet ”särskilt nära” innefattar främst den skadelidandes familj, make eller sambo men kan även avse andra personer som står den skadelidande nära, t.ex. en person som en äldre skadelidande känner ”särskild samhörighet” med.⁴

2.1.3 Inkomstförlust

När det gäller lättare skador, utan bestående invaliditet, räcker det ofta med att bestämma inkomstförlust för förfluten tid. Det brukar vara ganska okomplicerat eftersom utgångspunkten kan tas i den faktiska förlust som den skadelidande haft fram till dess skadeståndet bestäms. Vid svårare skador krävs det emellertid ett sätt för att beräkna den framtida inkomstförlust som kommer att uppstå. Hellner använder sig av begreppen ”konkret” och ”abstrakt” bedömning, där den konkreta används vid akut sjukdomstillstånd och den abstrakta vid bestående invaliditet.⁵

I äldre rätt, före SkL's tillkomst, utgjorde den medicinska invaliditetsgraden närmast uteslutande grunden för beräkningen av framtida inkomstförlust. Denna starka koppling bekräftas bl.a. i NJA 1966 s. 254 där HD förklarar att det bör ”fordras särskilda skäl för att i höjande eller sänkande riktning frångå de angivna invaliditetsgraderna”. Vid översynen av SkL 1975 såg läget dock lite annorlunda ut. Försäkringsbolagen hade då i ökad utsträckning beaktat individuella förhållanden vid skaderegleringen och man insåg att den medicinska invaliditetsgraden var mindre lämplig för att ensam bestämma storleken på den framtida inkomstförlusten. Variationerna i inverkan som en viss defekt har på förvärvsförmågan från en individ till en annan bedömdes som alltför stora. Dessutom konstaterade skadeståndskommittén, i översynen av SkL, att systemet med de medicinska invaliditetsgraderna många gånger hade bidragit till såväl över- som underkompensation i enskilda skadefall.⁶ Kommittén lånade därför in ett begrepp från AFL som ansågs mer lämpligt för bedömningen av den skadelidandes kvarvarande förvärvsförmåga, det *ekonomiska invaliditetsbegreppet*. Begreppet togs in i 5:1 andra stycket SkL, där ersättningen skall utgöra skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha uppnått om han inte skadats (inkomstunderlaget), och den som han trots skadan har eller borde ha uppnått. Denna metod för att fastställa ersättning för inkomstförlust kallas differensmetoden.⁷

³ Prop. 2000/01:68 s. 20-21

⁴ A. prop. s. 69

⁵ Hellner, Skadeståndsrätt s. 382

⁶ SOU 1973:51 s. 148 f.

⁷ Bengtsson/Strömbäck, Skadeståndslagen – en kommentar s. 159

2.1.3.1 *Inkomstunderlaget*

Den skadelidandes inkomstunderlag skall bestämmas med hänsyn till samtliga faktorer av betydelse i det enskilda fallet. Gällande förfluten tid tar bedömningen sin utgångspunkt först och främst i den skadelidandes yrke och inkomstförhållanden vid tiden för skadan. Löneutveckling under tiden mellan skadan och tidpunkten för skadeståndets bestämmande skall beaktas, liksom den skadelidandes utsikter till ökade inkomster under perioden.

När det är fråga om framtida inkomstförlust blir bedömningen av naturliga skäl mer komplicerad och osäker. Man får då med hjälp av mer eller mindre säkra antaganden bedöma den skadelidandes framtida inkomstmöjligheter om skadan inte inträffat. Liksom när det gäller inkomstförlust för förfluten tid kan visst stöd tas i de aktuella förhållandena vid skadetillfället men ytterligare faktorer måste beaktas, såsom eventuella framtida konjunkturförändringar. En annan faktor som kan inverka på en framtida inkomstförlust är en ”allmän standardhöjning i samhället”. En sådan förväntad standardhöjning skall dock inte beaktas.⁸

I de fall den skadelidande är minderårig eller studerande blir bedömningen än mer komplicerad. Ersättning utgår för förlust av skolor liksom för försenat inträde i förvärvslivet, om skadan har orsakat avbrott i den skadades utbildning. När det gäller beräkning av framtida inkomstförlust för ett barn eller en tonåring som skadas allvarligt blir situationen av naturliga skäl komplicerad. Anita Malmqvist, personskadereglerare på Folksam,⁹ och Ulrika Horal, personskadereglerare på If,¹⁰ säger att bedömningen skall vara individuell och att det i vissa fall finns faktorer att ta fasta på. Omständigheter av betydelse kan vara bostadsort, kön eller liknande. Det kan också i undantagsfall ha betydelse vad övriga medlemmar i familjen gör, till exempel om det finns ett familjeföretag. Annars skall sociala faktorer inte tillmätas någon betydelse i bedömningen om framtida inkomstförlust. Om ett barn som skadas till exempel har föräldrar som båda har framstående yrken skall inte ersättningen bli högre enbart beroende på det. Göran Dahlström, personskadeförklarare på Länsförsäkringar Göteborg och Bohuslän, erfar att sådana faktorer ibland kan användas som argument vid en prövning och att den skadelidande i vissa fall har vunnit framgång.

I de allra flesta fall används dock schabloner, oftast någon form av riksgenomsnitt för samtliga yrken.

2.1.3.2 *Inkomst som den skadelidande har eller borde ha uppnått*

Den andra parametern i differensmetoden utgörs av den inkomst som den skadelidande trots skadan har eller borde ha uppnått. Samtliga faktorer som kan påverka bedömningen måste tas i beaktande. Detta är av största vikt, inte enbart på grund av att ersättningen skall följa den verkliga förlusten så nära som möjligt, utan även för att det tydligt skall framgå vilka faktorer som verkligen har beaktats och som därför inte kan grunda rätt till omprövning av skadeståndet enligt 5:5 SkL. Mer om detta nedan.

Omständigheter som enligt 5:1 st. 2 skall påverka är tidigare utbildning och verksamhet, möjligheter till omskolning eller liknande samt personliga förhållanden såsom ålder, bosättning och därmed jämförliga omständigheter. Av stor betydelse är givetvis den skadelidandes medicinska status. I förarbetena till 1975 års lagstiftning framhålls att en förvärvsmässig invaliditet inom skadeståndsrätten ytterst måste grundas på medicinska

⁸ Prop. 1975:12 s. 150

⁹ Intervju 060705

¹⁰ Intervju 061004

faktorer.¹¹ Den medicinska invaliditeten har således fortfarande en vägledande roll och vägs in i bedömningen.

2.2 Ideell skada

Ideella skador är ett samlingsbegrepp för skador som inte är av rent ekonomisk art. Traditionellt sett har dessa poster delats in i *sveda och värk*, *lyte och men*, *kränkning samt olägenheter* till följd av skadan. Kränkning ersättning kommer inte att beröras.

2.2.1 Sveda och värk

Ersättningsposten sveda och värk omfattar fysiskt och psykiskt lidande under den akuta sjukdomstiden. Exempel kan vara smärta och andra fysiska obehag, ångest, sömnsvårigheter, depressioner och liknande. Oro och ångslan för framtiden kan också kompenseras genom ersättning för sveda och värk. Storleken på ersättningen bestäms vanligtvis när den akuta sjukdomstiden har löpt ut, eftersom man då kan få en mer fullständig bild av situationen.¹²

Ersättningen utgår som ett engångsbelopp och bestäms efter hjälptabeller som fastställs av Trafikskadenämnden.¹³ HD har i praxis erkänt nämndens tabeller som vägledande för ideell ersättning.¹⁴

2.2.2 Lyte eller annat stadigvarande men

Posten avser fysiskt och psykiskt lidande som är mer bestående och inverkar på den skadelidandes förmåga att efter skadan leva ett normalt liv. Exempel kan vara vanställande ärr, hålta, förlust av kroppsdel eller nedsatt syn, lukt eller smak. Även här, liksom under sveda och värk, kan oro inför framtiden berättiga till ersättning.

Liksom vid ersättning för sveda och värk används Trafikskadenämndens hjälptabeller vid beräkning av ersättningen.

2.2.3 Särskilda olägenheter

Ersättning för olägenheter till följd av skadan infördes i SkL vid 1975 års lagstiftning. Posten kallades då för ”olägenheter i övrigt” och skulle främst utgöra ideell ersättning, men också i viss mån kompensera för ekonomisk skada. Under posten ersätts¹⁵ först och främst den ökade anspänning i arbetet som krävs för att den skadelidande trots sin skada skall uppnå ett visst arbetsresultat, men också risken för inkomstförluster på grund av tillfällig

¹¹ Prop. 1975:12 s. 153

¹² Prop. 2000/01:68 s. 24

¹³ Mer om Trafikskadenämnden i avsnitt 7

¹⁴ Se NJA 1972 s. 81

¹⁵ ”olägenheter i övrigt” tillämpas alltjämt för skador som inträffat före 1 jan 2002

frånvaro från arbetet och fördyrade levnadskostnader ersätts som olägenheter i övrigt. Efter hand utvecklades i praxis schablonbelopp som utgick som ersättning för olägenheter i övrigt. Belopp som utgår till skadelidande med en medicinsk invaliditetsgrad på upp till tio procent utbetalas enligt Trafikskadenämndens invaliditetstabeller. Vid allvarligare invaliditet bedöms ersättningen mer individuellt.

I förarbetena till 2002 års lagstiftning uppmärksammades gränsdragningsproblem mellan posten olägenheter i övrigt och övriga skadeståndsposter. Ett uttryckligt mål vid 1975 års lagstiftning var att ekonomiska och ideella skadeföljder tydligt skulle hållas åtskilda, och tillämpningen av olägenhetsersättningen hade inneburit att nya problem med gränsdragning uppstått. Det konstaterades att osäkerheten kring tillämpningen varit stor och att de modeller för ersättningen som utarbetats i praxis inte kunnat bidra till en enkel skadereglering. Den oklara gränsen mot andra ersättningsposter medförde att risken för att en och samma skadeföljd skulle kunna ersättas samtidigt under flera olika poster var uppenbar.¹⁶ Ersättningsposten ”olägenheter i övrigt” slopades därför genom 2002 års lagstiftning och ersattes med ”särskilda olägenheter”. Genom ändringen ville man begränsa ersättningen för olägenheter till så få fall som möjligt och renodla postens ideella karaktär.¹⁷ Samtidigt skulle de schabloniserade belopp som utgick som ersättning för olägenheter istället betalas ut som lyte- och menersättning. Ersättning för särskilda olägenheter utgår numera om denna ersättning inte räcker för att täcka skadan. Liksom tidigare skall ökad anspänning i arbetet kunna ge ersättning för olägenheter, men det krävs numera en högre grad av anspänning än tidigare.

2.3 Ersättning för personskada som lett till döden

För de fall en personskada lett till döden finns bestämmelser om ersättning i 5:2 SkL. Huvuddragen i paragrafen tillkom vid 1975 års lagstiftning, punkt 3 lades till 2002. Posterna som berättigar till ersättning är

1. begravningskostnad och, i skälig omfattning, annan kostnad till följd av dödsfallet
2. förlust av underhåll
3. personskada som till följd av dödsfallet åsamkats någon som stod den avlidne särskilt nära.

2.3.1 Begravnings- och andra kostnader

Kostnader för begravning åvilar dödsboet och rätten till ersättning för dessa kostnader utgör enligt förarbetena en särskild ersättningsrätt för dödsbodelägarna, på gränsen mellan en succession i skadeståndsrätt och en självständig skadeståndsrätt för dödsbodelägarna.¹⁸ Kostnaderna måste totalt sett¹⁹ anses skäliga, trots att detta inte uttryckligen sägs i lagtexten. Skälighetskravet gäller även, i detta fall uttryckligen enligt 5:2, för övriga kostnader till följd av dödsfallet. Exempel på sådana kostnader kan vara resor i samband med begravningen eller speciella sorgkläder.

¹⁶ SOU 1995:33 s. 355 f.

¹⁷ Prop. 2000/01:68 s. 29

¹⁸ SOU 1973:51 s. 56

¹⁹ SOU 1995:33 s.118

2.3.2 Förlust av underhåll

Kretsen av anhöriga som har rätt till ersättning för förlust av underhåll framgår av andra stycket. Rätten tillkommer i första hand den som vid tiden för dödsfallet hade en laglig rätt till underhåll av den avlidne, exempelvis efterlevande make, barn och styvbarn. Dessutom omfattar bestämmelsen den som på annat sätt var beroende av den avlidne för sin försörjning. Denna kategori är av naturliga skäl något mer komplicerad att definiera, den tar sikte på sådana situationer där försörjning de facto förekommer men ingen familjerättslig underhållsplikt kan hävdas. Samboförhållanden är det mest uppenbara exemplet på en sådan situation men även andra relationer kan omfattas, t.ex. far- och morföräldrar som försörjer sitt barnbarn eller barn som försörjer sina föräldrar.²⁰ Ett gemensamt krav för dessa båda kategorier är att underhåll skall ha utgått vid tiden för dödsfallet eller skulle ha utgått inom en nära framtid.

Liksom vid ersättning enligt 5:1 skall ersättningen så nära som möjligt motsvara den verkliga förlusten. De efterlevande skall i princip kunna leva som tidigare, med bibehållen standard. Före 1975 års lagstiftning medgavs endast rätt till ersättning för *erforderligt* underhåll, men numera gäller alltså principen om fullt skadestånd även för förlust av underhåll. Detta innebär att samtliga omständigheter skall beaktas vid bestämmandet av skadeståndet, exempelvis måste hänsyn tas till efterlevandes möjligheter att själv försörja sig genom arbete, liksom minskning eller bortfall av den avlidnes försörjningsförmåga som skulle ha inträtt om dödsfallet inte hade inträffat.²¹

2.3.3 Personskada åsamkad anhörig

Principen om ersättning till närstående till den som dödats genom en skadeståndsgrundande handling lagfästes som sagt vid 2002 års lagstiftning men har innan dess utvecklats i praxis. Att återge utvecklingen i sin helhet är inte möjligt inom ramarna för denna uppsats, men huvuddragen skall redovisas i följande avsnitt.

Skadestånd för psykiska besvär som saknar samband med fysisk skada accepterades först genom att HD i NJA 1971 s. 78, som handlade om en bilolycka där en ung man bevittnade sina föräldrars död, konstaterade att en chockartad och skräckfylld upplevelse i samband med en anhörigs död kan grunda ersättning för psykisk chock. I det fallet var den ersättningsberättigade själv med vid händelsen, men principen kan även tillämpas på fall där den skadeståndsgrundande handlingen helt och hållet riktar sig mot någon annan. Problem kan emellertid uppstå när orsakssambandet skall visas. Skadestånd för närståendes psykiska besvär kräver, enligt skadeståndsrättsliga grundprinciper, att adekvat kausalitet mellan den skadeståndsgrundande handlingen och skadan kan påvisas. Denna problematik har i äldre praxis inneburit att många som drabbats av psykiska besvär nekats ersättning.

Ett exempel där kausaliteten tidigare inte ansågs tillräcklig är gällande ersättning för psykisk chock som orsakats av *underrättelsen* om att en anhörig dödats eller skadats allvarligt.²² Genom två pleniavgöranden, NJA 1993 s. 41 I och II, ändrades dock denna praxis. HD konstaterade att psykiska besvär hos närstående är en typisk och näraliggande följd när en person dödas av en uppsåtlig handling och slog fast att rätten till ersättning skulle utvidgas till att gälla sådana fall. Eventuella ytterligare utvidgningar krävde enligt

²⁰ Bengtsson/Strömbäck s. 229 f.

²¹ A.a. s. 219

²² Se bl. a. NJA 1979 s. 620

domstolen så ingående avväganden av principiell natur att man överlämnade detta till lagstiftaren. Ytterligare utvidgning av praxis gjordes dock i NJA 1996 s. 377, där skadestånd utdömdes till föräldrarna och systemen till en pojke som dödats genom en handling som bedömdes som grovt oaktsam. Däremot nekades ersättning i NJA 1999 s. 632 där frågan gällde oaktsamhet som inte är att betrakta som grov.

Angående bevisvärigheterna gällande kausaliteten presumeras numera att psykiska besvär som drabbar den avlidnes närstående är att hänföra till skadan. Denna bevislättning infördes av HD i NJA 2000 s. 521.

3 Trafikskadelagen

Inom skadeståndsrätten finns ett flertal speciallagstiftningar som hänvisar till 5 kap. SkL för beräkning av ersättningen. En av de allra mest centrala är trafikskadelagen (1975:1410). Lagen innehåller enligt 1 § TSL bestämmelser om trafikförsäkring och ersättning vid skada i följd av trafik med motordrivet fordon. Trafikförsäkringen är, med några få undantag, obligatorisk för motorfordon som brukas i trafik i Sverige. Plikten åvilar fordonets ägare eller vid kreditköp, leasing eller nyttjanderätt som bestämts till ett år eller längre, innehavaren av fordonet (2 § TSL). Motiven bakom TSL är framförallt att trafik med motorfordon anses vara en särskilt farlig verksamhet och att utövarna av denna verksamhet rimligen borde stå för uppkomna skador.²³

3.1 Strikt ansvar och ersättningsgaranti

För att uppnå syftet med lagen bygger TSL på ”no fault”-principen vilket innebär att ersättningsansvar kan uppkomma utan något som helst vållande. Det räcker att fordonet åstadkommit en skada. Ansvaret för trafikskador är således objektivt, eller strikt. Det strikta ansvaret gäller enligt 10-11 §§ TSL för samtliga personskador och vissa sakskador. Eftersom uppsatsen endast handlar om personskador görs här ingen närmare precisering av ersättningen för sakskador. När det gäller ersättningsposter för personskador används som sagt 5 kap. SkL.

Den skadelidande kan vända sig direkt till försäkringsbolaget med sina ersättningsanspråk, försäkringen tar över betalningsansvaret för skadan. Försäkringen omfattas av en typ av ersättningsgaranti som innebär att även om fordonet som orsakar skadan saknar försäkring eller är okänt utgår ersättning ur försäkringen. Kostnaden för sådana skador bärs enligt 15-16 §§ TSL av staten alternativt av samtliga försäkringsanstalter som vid tiden för skadan hade tillstånd att meddela trafikförsäkring. I det senare fallet betalas ersättningen ut av Trafikförsäkringsföreningen TFF, som är en sammanslutning av trafikförsäkringsbolagen i Sverige.

Föreningen har under vissa förutsättningar regressrätt gentemot ägare till försäkringspliktiga, oförsäkrade fordon som orsakar skada (24 § 2 st. TSL). Regressrätten är dock enligt 21 § TSL begränsad till en tiondels basbelopp. Utöver detta har föreningen enligt 34 § TSL rätt att ta ut en trafikförsäkringsavgift av ägaren till fordon som är försäkringspliktigt men som saknar försäkring.

²³ Strömbäck m.fl., Trafikskadelagen s. 12

4 Samordning

När skadestånd för inkomstförlust eller förlust av underhåll bestäms skall vissa förmåner som den skadelidande har rätt till avräknas från skadeståndet. Principen om samordning mellan skadestånd och andra förmåner infördes i SkL vid 1975 års lagstiftning och ger uttryck för en av grunderna inom skadeståndsrätten, nämligen att den skadelidande skall ha full kompensation för sin skada, utan att bli överkompenserad. Samordningen görs för att ersättningen så nära som möjligt skall motsvara den verkliga förlusten.

4.1 Metoder för avräkning

Ett annat skäl för samordning skulle kunna vara att den som står för utbetalningen av skadeståndet, t.ex. ett försäkringsbolag, har rätt att regressvis kräva den skadeståndsskyldige. Regressrätten förutsätter avräkning eftersom den skadeståndsskyldige annars skulle riskera att få betala dubbelt.²⁴ Detta resonemang är exempel på den så kallade *bruttometoden*, som innebär att skadeståndet bestäms till ett belopp motsvarande hela förlusten, och från detta belopp görs sedan avdrag för de förmåner som skall avräknas. När regressrätt föreligger används denna metod, eftersom den regressberättigade måste veta inom vilket belopp han kan återkräva vad han betalat till den skadelidande. Användning av bruttometoden leder till vissa problem, bland annat när livränta utgår. Man måste då vid varje utbetalning av livräntan utreda hur stora avräkningsförmåner, vilka berörs i 4.2, som skall dras av.²⁵

Denna problematik, men kanske framförallt det faktum att regressrätt numera hör till undantagen inom personskaderätten, ledde till att lagstiftaren vid 1975 års ändringar av SkL valde en annan metod för beräkningen. Metoden, som följaktligen kallas *nettometoden*, innebär att avräkning av samordningsförmåner sker redan när skadeståndet fastställs, där skillnaden mellan den totala förlusten och de förmåner som skall avräknas utgör skadeståndet. Om avräkningsförmånerna ger full ersättning blir det således inte fråga om något skadestånd. Detta leder i sin tur till att den som i första läget betalat ersättningen inte kan kräva den skadeståndsskyldige regressvis för utgivna avräkningsförmåner.²⁶

4.2 Förmåner som skall avräknas

Förutsättningarna för samordning stadgas i 5:3 SkL. Huvudprincipen gällande samordning mellan skadestånd och förmåner från socialförsäkringen och anställningsförmåner är att avräkning skall ske om de avser samma förlust.

²⁴ Bengtsson/Strömbäck s. 249

²⁵ Hellner, Skadeståndsrätt s. 394

²⁶ SOU 2002:1 s. 71

4.2.1 Socialförsäkringsförmåner

Enligt paragrafens första punkt avräknas först och främst förmån som den skadelidande med anledning av förlusten har rätt till i form av ersättning från obligatorisk försäkring enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Här avses sjukpenning, aktivitetsersättning, sjukersättning och familjepension. Ålderspension skall däremot inte avräknas eftersom samband med skadan i det fallet saknas. Vidare skall ersättning som utgår enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring (arbetsskadelivränta) samt ”annan likartad förmån” avräknas. Likartade förmåner avser sådana förmåner som utgår huvudsakligen enligt samma grunder som övriga förmåner i punkten, såsom ersättning enligt lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd eller socialförsäkringsförmån enligt utländsk lag eller annan reglering.²⁷

4.2.2 Anställningsförmåner

Andra punkten handlar om *periodisk* ersättning, pension eller sjuklön som arbetsgivaren betalar eller sådan ersättning som utgår ur en försäkring, t.ex. liv-, sjuk- eller olycksfallsförsäkring som är en anställningsförmån. Engångsbelopp blir således inte föremål för avräkning.

4.2.3 Övriga förmåner

Bestämmelsen i 5:3 SkL tar enligt ordalydelsen bara sikte på ersättning för inkomstförlust och förlust av underhåll. Det finns dock bestämmelser om samordning även i annan lagstiftning. Andra former av ersättningar från socialförsäkringen, t.ex. kostnader för sjukvård, skall avräknas från skadeståndet om detta innefattar motsvarande kostnader. Detta framgår av 20:7 AFL. Det diskuterades i SOU 2002:1 om SkL 5:3 även borde omfatta ersättning för kostnader, där man emellertid kom fram till att detta inte var nödvändigt eftersom andra bestämmelser och principer medför att avräkning för kostnader i praktiken ändå sker.²⁸

4.3 Förmåner som inte skall avräknas

Vissa förmåner får den skadelidande kumulera med skadeståndet. Trots en uppenbar risk för överkompensation accepteras detta av lagstiftaren. Orsaken till detta är de förmåner som får kumuleras är resultat av den skadelidandes förtänksamhet och egna sparande.²⁹ Exempel på ersättningar som får kumuleras är ersättning från livförsäkring som inte utgör pension från försäkring som är anställningsförmån, ersättning från privata sjuk- och olycksfallsförsäkringar som inte avser de verkliga kostnaderna eller är anställningsförmån och engångsbelopp ur försäkringar, även om de utgör anställningsförmåner.

²⁷ Bengtsson/Strömbäck s. 251 f.

²⁸ SOU 2002:1 s. 185 f.

²⁹ Bengtsson/Strömbäck s. 256

5 Skadeståndets form och värdesäkring

5.1 Skadeståndets form – engångsbelopp eller livränta

Skadestånd för framtida inkomstförlust och förlust av underhåll kan enligt 5:4 SkL utgå antingen som engångsbelopp eller i form av livränta, eller en kombination av de båda. Regeln är ännu en produkt av 1975 års lagstiftningsarbete, där man konstaterade att ersättning för nämnda poster vid tiden för lagstiftningen nästan uteslutande utgick i form av livränta,³⁰ utom vid lägre invaliditetsgrader. Fördelarna med en ökad användning av engångsbelopp ansågs dock vara åtskilliga. Kommittén ansåg att båda parter är intresserade av att frågan avgörs i ett enda sammanhang och att detta uppnås på ett bra sätt genom användande av engångsbelopp. För den skadelidande skulle det kunna innebära ökade möjligheter att påverka sin framtid genom att investera pengarna på ett bra sätt. Dessutom ansågs risken för fixering vid ersättningsfrågan minska genom att saken utageras så fort som möjligt. Fördelar för den skadeståndsskyldige, å sin sida, är att utbetalning av engångsbelopp innebär en minskning av de administrativa kostnader som periodiska utbetalningar innebär samt att man slipper göra avsättningar för framtida betalningar.

Eftersom SkL är dispositiv är det upp till parterna att själva bestämma vilken form som passar bäst i det enskilda fallet. I förarbetena sägs att man i stor utsträckning bör ta hänsyn till den skadelidandes önskemål när ersättningsformen skall bestämmas.³¹ Starka skäl krävs dock för att särskilt höga ersättningar skall betalas ut som engångsbelopp.

I propositionen framhålls också att livränta trots allt skall fortsätta vara den dominerande ersättningsformen när det handlar om svårare skador och större belopp,³² liksom i de fall ersättningen är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning. Att så också är fallet i praktiken bekräftas av Anita Malmqvist, som berättar att livränta är den klart dominerande formen när det gäller ersättning för inkomstförlust. Engångsbelopp kan förekomma i undantagsfall, då oftast när det är fråga om mindre inkomstförluster. Ett område där engångsbelopp ofta används är när förlust av pensionsavsättningar som uppstår till exempel under en omskolningsperiod skall ersättas.³³

En bidragande orsak till varför användningen av engångsbelopp fortfarande är begränsad och livräntan är den klart dominerande ersättningsformen kan vara att livräntan till skillnad från engångsersättningar omfattas av den så kallade värdesäkringslagstiftningen, som skall belysas i följande avsnitt.

³⁰ SOU 1973:51 s. 179

³¹ Prop. 1975:112 s. 114

³² >10 ggr basbeloppet, se prop. 1975:12 s. 54

³³ Intervju 060705

5.2 Värdesäkring av skadeståndslivränta

För att ersättning som utgår i form av livränta inte skall urholkas på grund av inflation eller förändringar i penningvärdet finns en särskild lag för att reglera detta, lag (1973:213) om ändring av skadeståndslivräntor. Lagen har sin föregångare inom yrkesskadeområdet, där värdesäkring infördes 1967. Samma år infördes samma system för trafiklivräntor som utgår enligt 1929 års lag om trafikförsäkring. Det dröjde dock till 1973 innan alla skadeståndslivräntor omfattades av värdesäkringen.³⁴

Lagen omfattar händelser som inträffat efter utgången av år 1973 och gäller oavsett vem som ansvarar för utbetalningen av livräntan. Det har alltså ingen betydelse om det är den skadeståndsskyldige själv eller ett försäkringsbolag som står för utbetalningarna.³⁵ Justeringen av livräntan är kopplad till prisbasbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring och ändring skall ske den 1 januari varje år, om det skett någon höjning eller sänkning av prisbasbeloppet föregående år.

Fram till och med 2003 fanns en begränsning i att förändringen av livräntan inte fick överstiga fem procent per år. Om förändringen av prisbasbeloppet inte uppgick till, eller översteg, de angivna fem procenten balanserades över/underskottet till nästa år. Orsaken till begränsningen var att försäkringsbolagen vid tiden för lagens tillkomst på grund av gällande försäkringsrörelse regler inte hade möjligheter att placera sina tillgångar i värdebeständiga objekt.³⁶

5.2.1 Lagändringen 2004

Syftet med värdesäkringssystemet är att livräntetagarna skall bibehålla sin köpkraft helt oberoende av förändringar i penningvärdet³⁷ och detta uppnås på bästa sätt genom att livräntorna, utan begränsningar, följer konjunkturen. Försäkringsbolagen bedöms numera ha möjligheter att strikt följa förändringarna i prisbasbeloppet vid fastställandet av skadeståndslivräntor. Lagen ändrades därför den 1 januari 2004 och stadgar numera att förändringen i livränta varje år skall motsvara föregående års förändring i prisbasbeloppet. Innan ändringen trädde i kraft var det osäkert huruvida redan fastställda livräntor skulle omfattas av det nya systemet. En fråga som aktualiserades i lagstiftningsprocessen var om ändringen i dessa fall skulle innebära ett brott mot förbudet mot retroaktiv lagstiftning. Det diskuterades också vilka effekter ändringen skulle kunna innebära för livräntetagarna i framtiden. Livräntetagarna skulle i så fall gå miste om det balanserade överskott som fanns kvar från tidigare år, då inflationen översteg fem procent. Ulf Bernitz uttalade i ett rättsutlåtande sitt stöd för att lagen skulle gälla även retroaktivt. Han menar att fördelarna för livräntetagarna skulle komma att uppväga nackdelarna. Systemet med femprocentsspärren har enligt Bernitz lett till såväl överkompensation, genom att nya livräntetagare fått del av det inestående överskottet, som underkompensation i andra lägen. Dessutom framhåller Bernitz att det är troligt att inflationen i framtiden åter kan komma upp i nivåer som överstiger fem procent per år och att det i det läget skulle framstå som orättvist att nya livräntetagare får full kompensation samtidigt som andra får vänta på sin kompensation tills inflationen åter sjunker.³⁸ Finansinspektionen (FI) delade i sitt remissvar uppfattningen om att den nya lagstiftningen även skulle omfatta redan fastställda

³⁴ Prop. 2003/04:5 s. 20-21

³⁵ A. prop. s. 25

³⁶ Bengtsson/Strömbäck, s. 375

³⁷ Prop. 2003/04:5 s. 29

³⁸ <http://www.forsakringsforbundet.com/common/browse.asp?id=3266>

livräntor, bland annat på grund av ovan anförda rättviseskäl. FI's lösning på problemet med inestående kompensation skulle lösas med en engångsuppräkning av livräntan för dem som ännu inte blivit kompenserade för inflationen.³⁹

I propositionen till lagändringen konstateras att det visserligen inte finns något lagstadgat förbud mot retroaktiv lagstiftning utom inom straffrätten och skatterätten, men att man i allmänhet skall vara försiktig med att införa regler med retroaktiv verkan. Man menar att livräntetagararna genom sin inestående kompensation har en fordringsrätt gentemot livräntebetalarna och att Regeringsformen 2:18, som handlar om egendomsskydd, skulle kunna skydda mot en åtgärd som berövar livräntetagararna denna fordringsrätt. Endast tungt vägande skäl kan berättiga en sådan åtgärd.⁴⁰

Resultatet av detta resonemang blev att den gamla lagstiftningen alltså gäller för livräntor fastställda före 1 jan 2004. Detta fenomen kan dock leda till oanade effekter, se nedan avsnitt 6.4.

³⁹ FI Dnr03-1558-01

⁴⁰ Prop. 2003/04:5 s 32 ff

6 Omprövning

När en fråga om skadestånd har avgjorts genom ett rättskraftigt domstolsavgörande kan frågan inte åter tas upp till prövning. Detta är den absoluta huvudregeln och följer av allmänna processrättsliga principer. Dock kan i vissa fall undantag från denna regel vara motiverade.

6.1 Bakgrund

Enligt äldre praxis inom skadeståndsrätten löstes denna fråga genom att ett förbehåll togs in i domen, som gav den ersättningsberättigade rätt att vid ett senare tillfälle föra talan om ändring av livräntan.⁴¹ Detta var dock möjligt endast i absoluta undantagsfall då skadans omfattning inte slutligen kunde avgöras vid prövningstillfället, främst när det gällde barn och ungdomar. Undantaget tillämpades mycket restriktivt, bland annat på grund av att risken var stor för s.k. ersättningsneuroser om frågan lämnades öppen.⁴²

6.1.1 1975 års lagstiftning

När det ekonomiska invaliditetsbegreppet infördes i SkL vid 1975 års lagstiftning ansågs en lagstadgad rätt till omprövning vara en naturlig följd av förändringen. Eftersom bedömningen av den förvärvsmässiga invaliditeten i ökad omfattning skulle följa den verkliga förlusten och i högre grad ta hänsyn till omständigheter i det enskilda fallet var en utvidgad rätt till omprövning nödvändig om dessa omständigheter förändrades betydligt. I praxis hade också en sådan utveckling redan tagit form, där försäkringsbolagen i osäkra fall antingen tidsbegränsade den aktuella livräntan för att sedan vid periodens slut göra en ny bedömning, eller avvaktade med fastställandet av skadeståndet tills man säkert kunde förutse utvecklingen. I vissa fall hade bolagen även beviljat omprövning av redan fastställda livräntor, om de medicinska förhållandena väsentligen förändrats.⁴³

Att det ekonomiska invaliditetsbegreppet krävde en rätt till omprövning bekräftades från de flesta instanser som deltog i lagstiftningsarbetet. Åsikterna gick emellertid isär på en del punkter, bl.a. gällande omfattningen av omprövningsrätten. I det ursprungliga förslaget från skadeståndskommittén skulle omprövningsrätten endast omfatta livränta för inkomstförlust, varken ersättning i form av engångsbelopp eller för förlust av underhåll skulle kunna omprövas. En orsak till försiktigheten från kommittén var skarp kritik från försäkringsbolagen, som oroade sig för vad en lagfäst rätt till omprövning skulle innebära för framtida belastningar på försäkringskollektivet.⁴⁴ Att inkludera engångsbelopp i omprövningsrätten skulle enligt kommittén leda till att en del av fördelarna med ersättningsformen skulle gå förlorade.⁴⁵ Trots dessa överväganden omfattades både

⁴¹ Prop. 1975:12 s. 26

⁴² SOU 1973:51 s. 162

⁴³ Prop. 1975:12 s. 26

⁴⁴ Bengtsson/Strömbäck s. 271

⁴⁵ SOU 1973:51 s. 162

engångsbelopp och ersättning för förlust av underhåll i det slutliga lagförslaget. Något behov av omprövningsrätt för ideell skada eller kostnader ansågs inte finnas.

6.1.2 Ändringar 2002

I förarbetena till lagändringen uppmärksammades att uteslutandet av omprövningen av kostnader och ersättning för ideell skada hade fått oönskade effekter. Försäkringsbolagen hade i sin praxis före 1975 års lagstiftning medgett omprövning av skadefall om de medicinska förhållandena ändrats väsentligt. Denna omprövningsrätt innefattade även ideell ersättning. När rätt till omprövning för inkomstförlust och förlust av underhåll lagstadgades upphörde försäkringsbolagen med omprövningen av övriga poster.⁴⁶ Från försäkringshåll tolkades detta e contrario, genom att omprövningsrätt infördes för vissa poster uppfattades detta som om lagstiftaren tagit ställning mot en sådan rätt i övrigt.⁴⁷ Det fanns även andra skäl till en utvidgning, bl.a. skulle en sådan enligt regeringen ge en möjlighet att korrigerade bedömningen i de fall där domstolen på ett tidigt stadium bedömer skadeutvecklingen, innan förhållandena är stabila. Detta gäller framför allt ersättning för sveda och värk, där omfattningen av i första hand psykiska skadeföljder ofta kan vara svåra att bedöma kort efter skadan. Utrymmet för omprövning av ideella ersättningar bedömdes i förarbetena annars vara störst när det gäller ersättning för lyte och men, där omprövning skulle kunna komma i fråga endast när förändringen är bestående.⁴⁸ Omprövningsrätten utvidgades till att gälla även ideella skador fr.o.m. 1 januari 2002.

6.2 Förutsättningar för omprövning

Bestämmelsen om omprövning återfinns i 5:5 SkL. För att omprövning skall bli aktuell krävs

1. att frågan om ersättning enligt 5:1 eller 5:2 avgjorts slutligt genom avtal eller dom
2. att förhållanden som enligt 5 kap. SkL låg till grund för den ursprungliga prövningen har ändrats väsentligt.

6.2.1 Slutligt avgörande genom avtal eller dom

Frågan om ersättning anses slutligt avgjord när skadan slutreglerats, alternativt, om uttryckligt avtal inte kommit till stånd, när den skadeståndsskyldige eller försäkringsbolaget betalat ut ersättningen och den skadelidande accepterat.⁴⁹

Ett ordagrant krav på slutligt avgörande infördes inte förrän lagändringen 2002. Ändringen innebar emellertid endast ett förtydligande av redan gällande rätt. Av paragrafens ursprungliga lydelse, där enligt ordalydelsen ersättning skall ha ”bestämts” och att den ”utgår”, kunde man få uppfattningen att rätten till omprövning förutsatte att

⁴⁶ SOU 1995:33 s. 161

⁴⁷ Prop. 2000/01:68 s. 38

⁴⁸ A. prop. s. 73

⁴⁹ Se NJA 2001 s. 695

skadestånd faktiskt utdömts vid den första prövningen. Att paragrafen inte skall tillämpas på det sättet har visat sig i praxis, där man i fall där skadestånd ej dömts ut ”bestämt” ersättningen till 0 kr.⁵⁰

6.2.2 Förhållanden som legat till grund för den ursprungliga bedömningen

Det är viktigt att skaderegleraren noga anger samtliga faktorer som påverkat bedömningen av ersättningen, eftersom omprövning endast kan ske beträffande sådant som ej kunnat förutses vid den ursprungliga prövningen. Det är dock möjligt att förhållanden som ej kunnat förutses, men som förändrats väsentligt sedan ersättningen bestämdes, kan bli föremål för omprövning.⁵¹

6.2.3 Väsentlighetsrekvisitet

Det grundläggande rekvisitet för rätten till omprövning är att omständigheter som låg till grund för ersättningen skall ha ändrats *väsentligt*. Denna betydande begränsning i omprövningsrätten skall säkerställa paragrafens karaktär av säkerhetsventil för verkligt angelägna fall, något som poängteras i förarbetena till paragrafen. Där sägs bl.a. att för att omprövning skall komma i fråga krävs att skillnaden mellan beräknad och faktisk förlust skall vara så stor att det skulle ”framstå som klart obilligt om förnyad prövning inte ägde rum”.⁵² Mindre förändringar, som inte anses väsentliga utan sådana man normalt har att räkna med, skall kompenseras vid den första prövningen genom att ersättningen bestäms med en viss marginal till den skadelidandes fördel. Detta synsätt bekräftas i förarbetena till 2002 års lagstiftning.⁵³ Enligt försäkringsbolagen tillämpas detta dock ytterst sällan.⁵⁴ Däremot menar Ulrika Horal att sådana förändringar i viss mån kompenseras genom att livräntan bestäms utifrån förutsättningen att den skadelidande som oskadad *alltid* skulle vara på jobbet, aldrig sjuk, tjänst- eller föräldraledig. Det leder till en viss överkompensation som skulle kunna täcka, i alla fall till viss del, de förändringar som inte uppfyller kraven på väsentlighet.

6.2.3.1 Enkel eller dubbel väsentlighet?

Frågan om vad som skall ha ändrats väsentligt har varit föremål för diskussion. En tolkning är att det räcker med väsentlig förändring av förhållandena som legat till grund för den ursprungliga ersättningen, en annan är att det utöver denna väsentlighet dessutom krävs att de ändrade omständigheterna medför en väsentlig förändring i ersättningen. Paragrafens ordalydelse säger ingenting om ersättningens storlek, vilket skulle kunna vara ett argument för det första synsättet. I det fallet skulle exempelvis, som Strömbäck uppmärksammar, en väsentlig förändring av den skadelidandes medicinska status kunna ge en rätt till omprövning även om den inte inverkar väsentligt på själva ersättningsbehovet. Enligt

⁵⁰ Bengtsson/Strömbäck s. 275

⁵¹ A.a. s. 260

⁵² SOU 1973:51 s. 163

⁵³ Prop. 2000/01:68 s. 72

⁵⁴ Intervjuer med If, Folksam och Länsförsäkringar

Strömbäck skulle emellertid en sådan tillämpning av paragrafen kunna innebära att den tappar sin mening, det avgörande borde istället vara huruvida förändringarna lett till en väsentlig påverkan av ersättningsbehovet.⁵⁵

6.2.4 Omprövning på grund av ändring av samordningsförmån

Ett vägledande rättsfall när det gäller väsentlighetsbedömningen är NJA 1998 s. 807. Fallet handlar om en man som uppbar ersättning för inkomstförlust i form av livränta. Ersättningen betalades ut av ett försäkringsbolag. I samband med att hans pension från den allmänna försäkringen sänktes genom en ändring i lagen om allmän försäkring yrkade han på omprövning av livräntan. Som grund angavs att sänkningen av pensionen skulle anses som en sådan väsentlig förändring som avses i 5:5 SkL. HD slår i målet fast att en sänkning av en samordningsförmån, som skall avräknas på skadeståndet enligt SkL 5:3 i och för sig kan föranleda omprövning av livräntan.

Trafikskadenämnden hade några år tidigare gällande en liknande situation kommit till samma resultat, dock med två skiljaktiga ledamöter som menade att en förändring i en samordningsförmån som beror på en lagändring saknar orsakssamband med den ursprungliga skadan och därför inte skulle kunna motivera en rätt till omprövning.⁵⁶ Enligt praxis som utvecklats i Trafikskadenämnden krävs dock en ändring på minst 10 % av de totala samordningsförmånerna för att ändringen skall anses väsentlig. HD konstaterar att sänkningen av pensionsförmånen i fallet endast uppgick till ca 6 %, vilket innebar att talan om omprövning ogillades.

6.2.4.1 Två tolkningar

Utgången i målet är dock inte det intressanta i det här fallet. I domen ger HD, enligt Strömbäck, uttryckligt stöd för en tolkning *mot* paragrafens ordalydelse. Man framhåller att väsentlighetskravet innebär att omprövning bör förbehållas de situationer där förhållandena avsevärt förändrats jämfört med vad parterna räknade med när livräntan bestämdes. Vidare menar HD att även om ändringen i sig är väsentlig, och omprövning därför skall ske, är det inte givet att de angivna förhållandena påverkar livräntans storlek i slutändan eftersom samtliga omständigheter som kan påverka livräntans storlek skall beaktas vid omprövningen. Detta skulle enligt HD tala för en förhållandevis strikt tolkning av 5:5 SkL.

Det är emellertid inte alldeles solklart att Strömbäcks tolkning av domen speglar vad HD verkligen menar. Enligt min mening ställs inte frågan på sin spets i fallet, i och med att den ”dubbla” väsentligheten aldrig prövas i domen. HD konstaterar ju att förändringen i sig inte är väsentlig, vilket innebär att man aldrig får anledning att ta ställning till hur själva ersättningen påverkas i slutändan. Om det varit så att den aktuella förändringen av samordningsförmånerna hade nått upp till gränsen för väsentlig förändring, hade inte HD då kunnat medge omprövning även om ersättningen i sig inte ändrats väsentligt? Jag ställer mig tveksam till detta resonemang.

Stöd för att det trots allt är den första tolkningen som skall gälla finns i propositionen till lagändringen 2002, vilket också uppmärksammas av Strömbäck. Där sägs det i specialmotiveringen att väsentlighetsrekvisitet i första hand knyter an till de förhållanden

⁵⁵ Strömbäck – vad är väsentlig ändring i 5:5 skadeståndslagen?, NFT 1/2006 s. 27

⁵⁶ Trafikskadenämndens cirkulärreferat 1/1996

som legat till grund för den ursprungliga bedömningen av skadestandsfrågan, inte den skillnad i ersättning som följs av den ändrade förhållandena.⁵⁷ Denna uppfattning delas också av Trafikskadenämnden, som i ett ärende där en kvinna på grund av en kraftig försämring av arbetsförmågan begärt omprövning av sin ersättning för inkomstförlust. Nämnden ansåg att förutsättningarna för omprövning var uppfyllda trots att skillnaden i ersättningsbehovet inte var väsentlig.⁵⁸

6.2.4.2 *En tredje tolkning*

Att man i väsentlighetsbedömningen endast tar hänsyn till förändringen i de förhållanden som ligger till grund för beräkningen av ersättningen och således bortser från effekten på ersättningsbehovet kan innebära problem. Man sätter på så sätt upp en ”tröskel” som den skadelidande måste ta sig över för att man överhuvudtaget skall beakta vad förändringen verkligen innebär. Därför finns det enligt min mening anledning att tillämpa bestämmelsen på så sätt att i ett fall där ändringen i sig inte kan anses väsentlig, omprövning ändå skulle kunna medges om förändringen innebär en väsentlig förändring i ersättningsbehovet. Man tillämpar alltså även i detta fall en dubbel väsentlighetsbedömning, men det räcker att det andra ledet är uppfyllt. Även om också detta resonemang strider mot paragrafens ordalydelse skulle det leda till en rimlig tillämpning av väsentlighetsrekvisitet. Målsättningen är ju trots allt att ersättningen så nära som möjligt skall följa den verkliga förlusten. Risken för ökad tillströmning av ärenden torde i det här fallet väga lätt mot tillvaratagandet av de skadelidandes intressen.

6.2.5 Löneutveckling som grund för omprövning

Vid den ursprungliga prövningen av ersättningen görs som sagt ett antal antaganden om den skadelidandes framtida situation om skadan ej inträffat. En sådan omständighet är framtida löneutveckling inom den skadelidandes yrke. En normal löneutveckling bör kunna bedömas med relativt stor säkerhet. NJA 2004 s. 279 behandlar emellertid frågan huruvida rätt till omprövning av ersättningen föreligger i de fall löneutvecklingen blir avsevärt bättre än förväntat. Rättsfallet handlar om en tandsköterska som på grund av en trafikolycka 1986 fick bestående nackbesvär. Skadan godkändes som arbetsskada enligt LAF och sedan den skadelidande blivit helt arbetsoförmögen 1995 utgår ersättning i form av sjukersättning (dåvarande förtidspension) och arbetsskadelivränta. Ersättningen från samordningsförmånerna ansågs vid den ursprungliga bedömningen täcka framtida inkomstförlust varför ersättningen från försäkringsbolaget gällande framtida inkomstförlust bestämdes till 0 kr.

Utvecklingen av lönerna i den skadelidandes yrke blev dock betydligt bättre än vad som förväntades vid bestämmandet av ersättningen. Skillnaden mellan löneutvecklingen och den faktiska ersättning som utgick vid tiden för stämningen var ca 12 %. Löneutvecklingen motsvarade 2-4 % per år för åren 1996-2002. Frågan för domstolen var huruvida detta kunde grunda rätt till omprövning. Försäkringsbolaget hävdade att lönestegringen berodde på en allmän standardhöjning i samhället, samt att löneutveckling inte är en sådan omständighet som kan grunda rätt till omprövning. HD konstaterade att skadeståndslagens

⁵⁷ Prop. 2000/01:68 s. 72

⁵⁸ Se Trafikskadenämndens cirkulärreferat 11/2003

utgångspunkt är att den skadelidande skall försättas i samma situation som om skadan inte hade inträffat. Vid bedömningen av det framtida inkomstunderlaget skall antaganden om konjunktur- och löneutveckling i den skadelidandes yrke göras. Till följd av detta är löneutvecklingen en sådan omständighet som kan medföra en rätt till omprövning.

6.2.5.1 Väsentlighetsbedömningen – Kumulering eller årsvis?

Frågan huruvida ändringen var att anse som väsentlig var ostridig mellan parterna och kom således inte upp till prövning. Försäkringsbolaget godtog följaktligen kändens beräkning av skillnaden mellan löneutvecklingen och samordningsförmånerna, där ändringarna för varje år kumulerades och till slut, vid tiden för stämningen, uppgick till minst 12 %. Ändringen översteg de 10 % som Trafikskadenämnden, och senare även HD, använt som riktmärke för väsentlig förändring.⁵⁹ Om ändringen skulle bedömas varje år för sig skulle den inte nå upp till denna nivå. Här ligger tvistefrågan.

Trafikskadenämnden har yttrat sig angående det aktuella fallet och kumulationsfrågan. I yttrandet diskuteras huruvida löneutveckling som utgångspunkt för väsentlighetsbedömningen skall bedömas årsvis eller kumuleras. Nämnden anser att utvecklingen skall ses årsvis, eftersom man menar att en kumulation skulle leda till orimliga följder. Det skulle enligt nämnden innebära att de flesta livräntor, trots normal löneutveckling, förr eller senare kunde bli föremål för omprövning.⁶⁰ Nämndens synsätt får medhåll av Strömbäck som menar att avsikten med 5:5 långtifrån har varit att omprövning skall bli rutin i skaderegleringen.⁶¹

HD har emellertid uttalat stöd för den motsatta tolkningen. I 1998 års fall konstaterar HD att vid prövningen om rätt till omprövning föreligger skall väsentlighetsbedömningen ske med hänsyn till *samtliga* ändringar som inträffat sedan livräntan senast bestämdes. Resonemanget ifrågasätts dock av Strömbäck, som anser att det hade varit önskvärt om HD, för att bringa klarhet i frågan, hade fått pröva väsentligheten i 2004 års fall. Om HD hade haft samma uppfattning som Trafikskadenämnden hade det, enligt Strömbäck, sannolikt inte blivit någon omprövning överhuvudtaget.⁶²

Om man, som nämnden förespråkar, skall bedöma löneutvecklingen årsvis och samtidigt använda de accepterade riktvärdena för väsentlig förändring skulle det innebära att en lönehöjning för att bedömas som väsentligt högre än väntat måste uppgå till mer än 10 % på ett år. En sådan förändring kan knappast komma i fråga utom i extrema undantagsfall. Trafikskadenämndens position i frågan är därför enligt min mening alltför sträng. Å andra sidan har resonemanget som nämnden för sina poänger, det skulle uppstå en märklig situation om merparten av alla livräntetagare förr eller senare skulle ha rätt till omprövning.

⁵⁹ Se ovan om NJA 1998 s. 807

⁶⁰ Se Trafikskadenämndens cirkulärreferat 4-2005

⁶¹ Strömbäck – vad är väsentlig ändring i 5:5 skadeståndslagen?, NFT 1/2006 s. 31

⁶² A.a. s. 32

6.3 T 965-06 eller ”Åkeri-fallet”

Efter att ha presenterat omprövningsrättens utveckling i lagstiftning och praxis skall jag försöka illustrera hur problemet kan gestalta sig i praktiken. Relevanta frågor kring omprövningsrätten aktualiseras i ett pågående fall, där Göteborgs tingsrätt just meddelat sin dom. Fallet liknar till stora delar 2004 års fall, en del frågor som var ostridiga i det målet tas dock upp till prövning i det här fallet vilket gör det intressant.

Ärendet handlar om en man, Ronny, som arbetade som chaufför på ett åkeri. En vårdag 1989 drabbades Ronny av en trafikolycka och ådrog sig skador av så allvarlig art att han inte kunde återgå i arbete. Invaliditetsgraden bedömdes till 20 % och olycksfallet godkändes som arbetsskada. Efter förtidspensionering 1996 uppbär Ronny ersättning i form av förtidspension och arbetsskadelivränta. När skadan slutreglerades utbetalades ersättning för sveda och värk, lyte och men, kostnader samt olägenheter ur det vållande fordonets trafikförsäkring. I övrigt var bolaget och Ronny överens om att ersättningen som utgick, och skulle komma att utgå, från det allmänna var tillräcklig för att kompensera för den uppkomna inkomstförlusten. Ingen ersättning för inkomstförlust skulle därför utgå ur trafikförsäkringen. Ronny förbehölls dock rätten att få frågan om ersättning för inkomstförlust omprövad, om de förhållanden som legat till grund för bedömningen skulle ändras väsentligt.

Löneutvecklingen som Ronny skulle ha haft som oskadad har dock sedan dess varit stark och bidragit till att differensen mellan den faktiska inkomsten och den inkomst han skulle ha uppburet om skadan inte inträffat ständigt ökat. Detta gav till resultat att Ronny år 2001 begärde att frågan om ersättning för inkomstförlust skulle omprövas. Differensen mellan lönen och den faktiska inkomsten var då ca 16 %, där den årliga förändringen i genomsnitt uppgick till ca 4 %. Trafikskadenämnden yttrade sig i ärendet och vidhöll sin uppfattning från ovan nämnda cirkulärreferat att bedömningen huruvida någon förändring skett skall göras årsvis. Rätt till omprövning saknades således, enligt nämnden. Bolaget gick på nämndens linje och avlog också mycket riktigt Ronnys begäran om omprövning. Ronny ansökte då om stämning hos tingsrätten och yrkade på ersättning i form av ett engångsbelopp gällande livränta från och med 1998 och fram till och med 2004 och därefter värdesäkrad livränta fram till 65 års ålder, jämte ränta på förfallna belopp. Bolaget bestred käromålet men vitsordade beloppen.

Som grund för sin talan anförde Ronny att löneutvecklingen för anställda med samma arbetsuppgifter som han hade före olyckan varit bättre än vad som förutspåddes vid den ursprungliga prövningen. Differensen mellan faktisk inkomst och den fiktiva lönen uppgick till 21,5 % räknat på en sjuårsperiod. Skillnaden hade inte gått att förutse och var väsentlig samt bestående eller ökande. Vidare framhölls att förändringen skall bedömas med hänsyn till den totala skillnaden i ersättning samt att en helhetsbedömning skall göras, där utgångspunkten är att den skadelidande skall försättas i samma situation som om skadan ej inträffat. Med en så stor differens menade Ronny att det knappast gick att påstå att han satts i samma ekonomiska situation som om han inte råkat ut för olyckan.

Försäkringsbolaget ansåg att löneutvecklingen under perioden får anses normal och i samklang med arbetsmarknaden i sin helhet. En viss löneglidning får enligt bolaget accepteras och hänvisar till Trafikskadenämndens väsentlighetsgräns på 10 % som riktmärke för när omprövning skall kunna aktualiseras.

6.3.1 Tingsrättens dom

Tingsrätten instämmer till viss del i bolagets resonemang. Det konstateras att parterna vid tiden för överenskommelsen måste ha förutsatt att löneutvecklingen i Ronnys yrke skulle leda till att samordningsförmånerna i viss mån skulle komma att släpa efter, men att en sådan utveckling får accepteras och inte i sig innebär att omprövning skulle bli aktuell. Dessutom betonas att en kumulation av de årliga löneförhöjningarna kan leda till att omprövning blir mer regel än undantag, vilket inte överensstämmer med lagstiftarens intentioner. Å andra sidan uppmärksammas att HD i 1998 års fall ger stöd åt att en ny prövning kan ske efter ytterligare ändringar i samordningsförmåner eller någon annan omständighet enligt SkL 5:5. Tingsrätten nämner 2004 års fall, men konstaterar att HD där inte fick anledning att bedöma väsentligheten av den aktuella förändringen. Dessutom menar tingsrätten dels att mindre förändringar skall kompenseras genom att ersättningen till en början fastställs med viss marginal till den skadelidandes fördel, dels att skillnaden mellan den faktiska inkomsten och den fiktiva lönen bör få ökad tyngd vid väsentlighetsbedömningen ju längre tiden går. När differensen år 2003 översteg 20 % anser tingsrätten att gränsen för väsentlig förändring var nådd. Omprövning beviljas således från och med 2003, däremot ogillas yrkandena gällande åren 1998-2002.

En del intressanta saker kan uppmärksammas i tingsrättens dom. För det första kan sägas att man går helt och hållet på kumuleringstanken, vilket enligt min mening är det enda rimliga resonemanget. Att beträffande ett enda år kräva en förändring på 10 % för att väsentlighetsrekvisitet skall vara uppfyllt är att tolka bestämmelsen alltför restriktivt. Domstolen inser dock mycket riktigt, även om det inte uttryckligen nämns i domen, att 10 % är en ganska låg tröskel när det gäller kumulerade värden. Man flyttar helt enkelt fram gränsen för vad man anser som väsentlig förändring, till omkring 20 %. Även om det egentligen inte är nödvändigt att det finns en strikt procentuell gräns kan det underlätta tillämpningen av omprövningsregeln och väsentlighetsrekvisitet avsevärt. Målet har överklagats till hovrätten och med tanke på det osäkra rättsläget kommer det sannolikt att prövas även av HD så småningom. Det skall bli mycket intressant att se vilken väg HD väljer och hurvida tingsrättens ”nya” väsentlighetsgräns kommer överleva hela instansordningen. För mig framstår tingsrättens resonemang i domen som välgrundat och rimligt och det skulle inte förvåna mig om det står sig ända upp i HD.

6.4 Värdesäkringsproblematiken

Tingsrättens anmärkning att skaderegleraren i fråga vid den ursprungliga prövningen bör fastställa ersättningen med viss marginal till den skadelidandes fördel kan diskuteras i anslutning till förändringen av värdesäkringslagstiftningen som gjordes 1 jan 2004. Den innebär, som ovan anförts,⁶³ att olika uppräkningsregler gäller för livräntor som fastställts före nämnda datum och de som fastställs senare. Enligt Anita Malmqvist på Folksam kan ändringen och de parallella regelsystemen leda till en del problem som lagstiftaren säkert inte reflekterat över,⁶⁴ bland annat när det gäller just ovan nämnda säkerhetsmarginal. Innan lagändringen komplementerades mindre förändringar genom att det balanserade överskottet från tidigare år garanterade en uppräknings med 5 % varje år. Med nuvarande system och dagens inflation kommer situationen att se annorlunda ut, och även om den

⁶³ Se avsnitt 5.2

⁶⁴ Intervju 060705

tidigare situationen inte på något sätt var idealisk och förr eller senare skulle behöva förändras så kommer det att leda till problem.

Dessutom kan de nya reglerna innebära att en skadelidande som uppbär livränta enligt den gamla lagstiftningen kanske rentav förlorar pengar om en omprövning görs. Orsaken till detta är att den eftersläpande kompensationen, som skulle ge 5 % uppräknings per år ett antal år till, försvinner eftersom en omprövning där samtliga faktorer skall beaktas innebär att en ny livränta fastställs. Effekten av detta blir att de nya värdesäkringsreglerna tillämpas, vilket innebär om inte en ren förlust för den skadelidande så i vilket fall totalt sett lägre ersättning än vad som annars skulle utgå.

6.5 Omprövning av ideell skada och väsentlighetsrekvisitet

Efter lagreformen 2002 är det, som tidigare anförts, även möjligt att ompröva ideell skada. Med anledning av att omprövningsmöjligheten endast gäller för skadefall som inträffat efter 1 jan 2002 har ingen praxis hunnit växa fram för dessa fall, de allra flesta är inte ens slutreglerade än. Varken Anita Malmqvist, Göran Dahlström eller Ulrika Horal har stött på något sådant omprövningsfall än. Intressant blir att se hur väsentlighetsrekvisitet kommer att bedömas, om det liksom när det gäller omprövning av inkomstförlust kommer att sättas upp några riktlinjer procentuellt sett. Dahlström uppger att det inte går att exakt ange vad som är en väsentlig försämring i fråga om medicinsk invaliditet, men menar att en förändring som innebär att invaliditetsgraden höjs med kanske 4-5 % i skiktet runt 10 % borde innebära att förutsättningarna för omprövning är uppfyllda. I ett högre skikt kanske inte 4 – 5 % skulle anses utgöra någon väsentlig förändring. Hur väsentlighetsrekvisitet ska bedömas vid en förändring av kostnader vet vi inte ännu, menar Dahlström.⁶⁵

6.6 Avslutning

Hur väsentlighetsrekvisitet i SkL 5:5 skall tolkas är ännu, drygt 30 år efter dess tillkomst, inte helt klarlagt. De tolkningar HD har gjort har mötts av skepsis hos försäkringsbolagen. Trafikskadenämnden har dessutom enligt min mening en uppfattning som skiljer sig från HD:s, även om både nämnden och försäkringsbolagen anser att så icke är fallet. Förhoppningsvis klargör HD inom kort sin hittills något oklara ståndpunkt, kanske i ovan refererade tingsrättsfall. Även om det skulle leda till en tydligare och rimligare praxis, måste den ursprungliga bedömningen av ersättningen förändras för att i större utsträckning spegla verkligheten. Som situationen ser ut just nu, med de nya värdesäkringsreglerna och stadiga löneökningar trots att inflationen ligger på en låg nivå, kan försäkringsbolagen se fram emot en markant ökning av omprövningar. För att förhindra att omprövningar blir mer regel än undantag hos bolagen, vilket skulle leda till markant ökade administrations- och processkostnader, måste löneutveckling i högre grad än tidigare beaktas vid skaderegleringen. Målsättningen enligt förarbetena till skadeståndslagen är att ersättningen så långt som möjligt skall motsvara den verkliga förlusten, och årliga löneökningar är inte direkt svåra att förutse. Däremot kan det givetvis vara svårt att sja om storleken på dessa och det är i de situationerna, där beräkningen av löneutvecklingen slår väsentligt fel, som omprövningsrätten behövs. Idag tas dock generellt sett ingen hänsyn alls till löneutvecklingen vid bestämmandet av ersättningen, vilket är anmärkningsvärt. Till detta

⁶⁵ Intervjuer 060705, 060830

kan läggas att den säkerhetsmarginal som lagstiftaren efterlyser i förarbetena,⁶⁶ som skulle kompensera för mindre förändringar, enligt försäkringsbolagen⁶⁷ tillämpas mycket sällan.

Rimligt vore att varje år räkna upp livräntorna med någon form av snittlöneökning, dels för att kompensera för försämringen av värdesäkringsreglerna, dels för att eliminera den uppenbara risken att omprövning på grund av löneutveckling får en alltför stor plats i skaderegleringen. 5:5 SkL skulle således kunna behålla, eller snarare återfå, sin tilltänkta karaktär av säkerhetsventil.

⁶⁶ se avsnitt 6.2.3

⁶⁷ Intervjuer med Folksam, Länsförsäkringar och If

7 Trafikskadenämnden – rättsbildare?

Med anledning av de olika ståndpunkter som Trafikskadenämnden respektive HD intagit när det gäller omprövningsfrågan finns det anledning att fundera över Trafikskadenämndens roll i det ersättningsrättsliga systemet. Detta ämne har debatterats flitigt på senare år. I följande avsnitt kommer jag dels att kort presentera Trafikskadenämndens verksamhet, dels att redogöra för huvuddragen i debatten kring nämndprövningen samt diskutera konsekvenserna av att nämnden och domstolarna gör olika bedömningar.

7.1 Trafikförsäkringsföreningen och Trafikskadenämnden

7.1.1 Trafikförsäkringsföreningen

Trafikförsäkringsföreningen (i fortsättningen TFF) är en organisation vars huvudsakliga uppgift, som berörts något ovan,⁶⁸ är att reglera skador orsakade av okända eller oförsäkrade fordon samt att ta ut en avgift, trafikförsäkringsavgift, från fordonsägare som inte fullgjort sin trafikförsäkringsplikt. Föreningen bildades 1929 i samband med att trafikförsäkringen i Sverige blev obligatorisk. Verksamheten bygger på bestämmelserna i TSL och trafikförsäkringsförordningen (1976:359). Föreningens stadgar fastställs av regeringen. Samtliga försäkringsbolag som driver trafikförsäkringsverksamhet i Sverige är skyldiga att vara medlemmar i TFF. Det är också bolagen som bekostar verksamheten.⁶⁹

7.1.2 Trafikskadenämnden

7.1.2.1 Förordnande och sammansättning

Nämnda försäkringsbolag är också enligt 6 § trafikförsäkringsförordningen skyldiga att tillsammans med TFF upprätthålla och bekosta en skaderegleringsnämnd, Trafikskadenämnden. Nämnden bildades 1936 och benämndes fram till 1980 Trafikförsäkringsanstaltens nämnd. Initiativtagare var Försäkringsinspektionen, som i sin roll som tillsynsmyndighet uppmärksammat brister i bolagens personskadehantering, bland annat bedömdes likartade fall olika. Syftet med nämnden blev, och är fortfarande, att verka för en enhetlig och skälig personskadereglering inom trafikförsäkringen.⁷⁰ Detta syfte finns föreskrivet i Trafikskadenämndens stadgar som, liksom TFF:s, fastställs av regeringen.

Beträffande sammansättningen av nämnden gäller olika regler för olika typer av ärenden. Maximalt antal ledamöter är enligt stadgarna trettio. Ordföranden utses av regeringen, medan fem vice ordförande och fem ersättare för dem utses av Finansinspektionen (FI). Samtliga dessa ledamöter är jurister med domarerfarenhet, ingen får vara anställd av något försäkringsbolag. Vidare består nämnden av tolv lekmanrepresentanter och tolv ersättare

⁶⁸ se avsnitt 3.1

⁶⁹ www.tff.se

⁷⁰ Gabrielsson, E, Trafikskadenämnden – dess verksamhet och några rättsliga problem, JT 1997/98 s. 645

för dessa, samt tolv representanter för försäkringsbolagen.⁷¹ Lekmannarepresentanterna kommer från olika intresseorganisationer bl.a. Landsorganisationen, SACO och Tjänstemännens Centralorganisation. De förordnas av FI på förslag av nämnda organisationer. Representanterna från bolagen utses likaså av FI, på förslag av TFF. För bolagsrepresentanterna gäller att ingen ledamot får delta i handläggningen av ett ärende där det egna bolaget är inblandat. Normalt deltar sex ledamöter i nämndens sammanträden; två ledamöter från varje grupp. I en del enklare prövningar deltar en ledamot från varje grupp och i vissa fall kan ordföranden själv besluta i ärendet, efter föredragning.

När det gäller frågor av principiell betydelse som innefattar riktlinjer för behandling av enskilda ärenden skall nämnden utse ett särskilt råd bestående av ordföranden, fyra vice ordförande, fem lekmanledamöter och fem bolagsledamöter som beslutar i ärendet. Rådet handlägger också andra viktigare frågor, bland annat när det gäller att fastställa nya ersättningstabeller.

Till nämnden finns också tre oberoende sakkunnigläkare knutna. Deras uppgift är att på nämndens begäran lämna utlåtande i medicinska frågor, ofta rörande invaliditetsgrad och sambandsfrågor. De fungerar som en ”överprövningsinstans” för beslut tagna av försäkringsbolagens egna sakkunnigläkare. Bolagen kan också via nämndens kansli direkt inhämta yttrande från nämndens läkare.

7.1.2.2 Ärenden och handläggning

Under 2005 fick nämnden in 5 561 ärenden, varav 5 012 var nya skadefall. Nämnden hade under samma år 177 sammanträden. Handläggningstiden var för enklare ärenden 2 månader och för övriga ärenden 7-9 månader.⁷²

Hur hamnar ett ärende i nämnden? Trafikförsäkringsbolagen är under vissa förutsättningar skyldiga att i ett skadefall inhämta nämndens yttrande. Denna tvingande prövning, i fortsättningen kallad *obligatoriet*, gäller

- ersättning för inkomstförlust under invaliditetstid i de fall den medicinska invaliditeten uppgår till minst 10 % eller förlusten för ett år beräknas uppgå till minst ett halvt basbelopp
- ersättning under invaliditetstid för kostnader eller ideell skada om invaliditetsgraden uppgår till minst 10 %
- ersättning för förlust av underhåll efter en avliden person
- omprövning enligt 5 kap. 5 § SkL

Utöver dessa punkter skall nämnden yttra sig gällande andra frågor om ersättning om den skadelidande begär det eller om det annars finns särskilda skäl.

⁷¹ Vid nämndens rådsmöte i december 2005 beslutades att ett förslag att utöka nämndens ledamöter skulle presenteras. Förslaget skulle innebära två ytterligare ledamöter i varje kategori.

⁷² Trafikskadenämndens verksamhetsberättelse 2005 s. 2, www.trafikskadenamnden.se

7.1.2.3 *Prövningen*

Inför en prövning i nämnden skall försäkringsbolaget sammanställa en så kallad nämndpromemoria, ett formulär från nämnden som bolagets skadereglerare använder för att presentera ärendet. Till detta formulär bifogas all relevant information om det aktuella skadefallet. Handlingarna skall delges den skadelidande, som även med egna ord kan beskriva skadeföljderna i en handling som läggs till det övriga materialet innan det presenteras för nämnden. Här ställs stora krav på skaderegleraren att samtliga uppgifter av vikt för ärendet presenteras för nämnden, för att prövningen skall bli så rättvis som möjligt.⁷³

Förfarandet vid nämndprövningen är enbart skriftligt, varken den skadelidande eller bolaget har möjlighet att utöver handlingarna åberopa någon som helst muntlig bevisning. Orsaken till detta är att tiden och kostnaderna för prövningen måste hållas på en rimlig nivå för att nämnden skall kunna fungera på det sätt som är avsett.

7.1.2.4 *Yttranden och referat*

Efter föredragning av ärendet inför nämnden tas ett beslut. Som beslut gäller den uppfattning som delas av en majoritet av nämndens ledamöter. Vid lika röstetal gäller ordförandens ståndpunkt som utslagsröst.

Nämndens förslag till ersättning skall delges den skadelidande. Yttrandet är rådgivande, vilket bland annat innebär att bolaget kan välja att inte följa nämndens rekommendation. Skälen därtill måste då redovisas. Nämndbeslutens rådgivande karaktär innebär också att den skadelidande trots beslutet är oförhindrad att få ärendet prövat i domstol. För de fall nämnden anser att tillräcklig utredning av det aktuella fallet endast kan erhållas genom domstolsprövning kan man avstå från att lämna yttrande och anmäla detta till bolaget.⁷⁴

Utöver yttranden till försäkringsbolagen finns även möjlighet för domstolar eller andra myndigheter att utnyttja nämndens expertis i frågor gällande ersättning för personskada. Nämnden ger också årligen ut ett antal cirkulärreferat som behandlar diverse viktiga frågor av praxisbildande karaktär, bland annat ersättningstabeller för sveda och värk samt lyte och men, som i hög grad accepteras av domstolarna. Mer om detta i följande avsnitt.

7.2 **Andra skadeprövningsnämnder**

Det svenska systemet med skadeprövningsnämnder är, vid sidan av Finland, unikt inom EU. Förutom Trafikskadenämnden finns även andra skadeprövningsnämnder med liknande uppgifter inom sina respektive områden. Nedan följer en kort presentation av några av dessa. Syftet är att ge en inblick i nämndsystemet i stort och att identifiera eventuella skillnader mellan Trafikskadenämnden och övriga nämnder.

⁷³ Gabrielsson, JT 1997/98 s. 649

⁷⁴ Trafikskadenämndens verksamhetsberättelse 2005 s. 2, www.trafikskadenamnden.se

7.2.1 Ansvarsförsäkringens personskadenämnd

Liksom inom trafikförsäkringen finns inom ansvarsförsäkringen en skadeprövningsnämnd. Nämnden inrättades 1947 och dess uppgift är, i likhet med Trafikskadenämnden, att lämna rådgivande yttranden till försäkringsbolag om ersättnings storlek. Även domstolar och övriga myndigheter kan inhämta nämndens yttrande.

Nämndens stadgar är slående lika Trafikskadenämndens. Det finns dock en ganska central skillnad som handlar om obligatoriet. I ansvarsförsäkringens personskadenämnd gäller obligatorisk hänskjutning till nämnden i motsvarande fall som i Trafikskadenämnden, nämligen då

- ersättning för inkomstförlust under invaliditetstid i de fall den medicinska invaliditeten uppgår till minst 10 % eller förlusten för ett år beräknas uppgå till minst ett halvt basbelopp
- ersättning under invaliditetstid för kostnader eller ideell skada om invaliditetsgraden uppgår till minst 10 %
- ersättning för förlust av underhåll efter en avliden person
- omprövning enligt 5 kap. 5 § SkL
- den skadelidande begär det eller om det annars finns särskilda skäl.

Skillnaden gäller punkt 1 och 2, där bolaget inte är skyldigt att inhämta nämndens yttrande i de fall parterna till alla delar är överens i ersättningsfrågan *och* den skadelidande företräds av advokat, biträdande jurist vid advokatbyrå eller annat lämpligt ombud.⁷⁵

7.2.2 Personförsäkringsnämnden

Nämnden är ersättare till tidigare Livförsäkringens villkorsnämnd och Olycksfalls- och sjukförsäkringsnämnden som inrättades 2004. Nämnden prövar på begäran av försäkringstagare (konsumenter) ersättningsfrågor inom sjuk-, olycksfalls- och livförsäkring. Nämndens behörighet är dock begränsad till de fall där nämnden behöver stöd av rådgivande läkare i försäkringsmedicinska frågor. De ärenden som prövas i nämnden gäller i allmänhet sambandsfrågor och fastställande av invaliditetsgrad.⁷⁶

7.2.3 Statens skaderegleringsnämnd SSRN

SSRN är en instans kopplad till kammarkollegiet, som företräder staten i vissa ersättningsfrågor. Kammarkollegiet beslutar vidare bland annat om statlig ersättning vid ideell skada, ersättning till följd av sjukdom eller skada som ådragits utom riket och ersättning vid personskada till elev i viss gymnasieskolutbildning.⁷⁷ SSRN skall på begäran av en myndighet under regeringen avge yttranden i ärenden om ersättning för personskada

⁷⁵ Ifu, Ersättning vid personskada, s. 533

⁷⁶ A.a. s. 30

⁷⁷ Förordning (1994:634) med instruktion för Kammarkollegiet 2 a §

eller annan skada. Nämnden består av fem ledamöter, samtliga jurister med domarerfarenhet. Därutöver har nämnden tillgång till sakkunniga med erfarenhet från skadereglering.

7.3 Trafikskadenämndens ställning och funktion

Debatten kring utvecklingen och praxisbildningen på personskadeområdet tog sin början, eller i vart fall ökade i styrka, vid en paneldiskussion som Försäkringsjuridiska Föreningen anordnade 1979. Under debatten, som senare återgivits i en artikel i NFT,⁷⁸ fördes en diskussion om nämndens ställning i förhållande till domstolarna och försäkringsbolagen och huruvida praxisbildningen på området blir lidande av skadeprövningsnämndernas starka position. I debattens kölvatten har fler kritiska röster höjts, och då inte enbart beträffande rättsbildningen. Systemet med obligatorisk prövning, nämndens sammansättning dess oberoende har också ifrågasatts. Nämndsystemets många fördelar har emellertid också framhållits från ett flertal håll. Debattens huvuddrag återges i nedanstående avsnitt.

7.3.1 Nämnden i praxis

Trafikskadenämndens position i det ersättningsrättsliga systemet är stark. Vid sidan av lagstiftning och förarbeten, och i avsaknad av vägledande rättsfall, har nämndens yttranden mer eller mindre styrt rättsutvecklingen på personskadeområdet. Domstolarna har i hög grad accepterat nämndens yttranden i sin praxis. Framför allt har de ersättningstabeller för sveda och värk samt lyte och men genom att de använts av HD i ett stort antal rättsfall vunnit hög acceptans inom personskaderätten.⁷⁹ Nämndens historiskt starka ställning bekräftas i ett ovan berört rättsfall,⁸⁰ där HD bestämde ersättning för en inkomstförlust strikt efter den medicinska invaliditetsgraden och inte, som nämnden förespråkade, efter den ekonomiska invaliditeten. Det som hände därefter var som bekant att lagstiftaren genom 1975 års lagstiftning införde regler som bekräftade nämndens ställning.

7.3.2 Nämndens oberoende

Sammansättningen och finansieringen av nämnden och det faktum att nämnden är administrativt knuten till TFF har lett till en del frågor angående nämndens oberoende. Särskilt den omständigheten att det är försäkringsbranschen som betalar ledamöternas löner gör att det i viss mån framstår som om nämnden är beroende av branschen. Göran Dahlström och Ulrika Horal erfar dock att försäkringstagare generellt sett accepterar nämnden såsom oberoende och ser inget problem med att nämnden finansieras av försäkringsbolagen.⁸¹

⁷⁸ NFT 3/1979 s. 218-240

⁷⁹ Se bl.a. NJA 1969 s. 469, 1972 s. 81, 1979 s. 129, 1982 s. 793, 1989 s. 389, 1991 s. 766, 1992 s. 740, 1993 s. 41 I och II, 1993 s. 68, 2000 s. 278

⁸⁰ NJA 1966 s. 254, se avsnitt 2.1.3

⁸¹ Intervju med Göran Dahlström 060830

I en intervju som whiplashgruppen⁸² gjorde med Marie Svendenius uttrycker Marie en önskan om att nämnden skulle finansieras från annat håll, för att undanröja alla tvivel om nämndens oberoende ställning. Edmund Gabrielsson, som tidigare var ordförande i nämnden, håller med om att det vore önskvärt att en särskild juridisk person för verksamheten bildades för att ytterligare markera nämndens oberoende ställning. Diskussioner i den riktningen har också förts under en längre tid.⁸³ Inget har emellertid hänt i frågan sedan artikeln skrevs 2002.

7.4 Obligatorisk prövning eller inte?

Många ärenden hamnar på grund av obligatoriet i nämnden trots att parterna kanske inte är oense överhuvudtaget, det räcker att de ovan nämnda förutsättningarna är uppfyllda. Syftet med den obligatoriska nämndprövningen är att man vill säkerställa att den skadelidande får ett materiellt riktigt erbjudande om ersättning.

7.4.1 Finansinspektionens rapporter 1998/6 och 2003/1

Systemet har debatterats flitigt och bland kritikerna finns framförallt försäkringsbolagen, men även FI, såsom tillsynsmyndighet, har riktat kritik mot obligatoriet. FI's invändningar har publicerats i två rapporter, där den första utkom 1998. I rapporten konstaterades att handläggningstiderna av skadeärenden hos såväl försäkringsbolag som Trafikskadenämnden hade ökat kraftigt. Man fann också att handläggningstiderna kunde variera kraftigt mellan olika bolag, vilket man ville tydliggöra bättre för att öka konkurrensen mellan bolagen. Inspektionen gav i rapporten ett antal förslag på åtgärder i syfte att komma till rätta med problemen, bland annat ville man luckra upp Trafikskadenämndens reglemente på så sätt att den obligatoriska prövningen skulle slopas. Detta skulle framför allt gälla de fall där den skadelidande företräds av ett ombud, men även i andra situationer vore det enligt FI rimligt att parterna själva får förfoga över handläggningen.⁸⁴

I uppföljningen av rapporten 2003 upprepar FI förslaget på att obligatoriet skall avskaffas och att nämnden istället borde ha en karaktär av renodlad reklamationsnämnd för överprövning av bolagens beslut.⁸⁵

7.4.2 Försäkringsbranschens och Försäkringsförbundets inställning

Bolagens och Försäkringsförbundets position i frågan ligger nära den som FI presenterar i sina rapporter. I en skrivelse till FI 2001 beskrivs obligatoriet som otidsenligt och illa överensstämmande med allmänna rättsgrundsatser om avtalsfrihet. I de fall parterna är helt överens bör enligt förbundet en omedelbar reglering av skadan kunna ske. En annan

⁸² Whiplashgruppen är en organisation som driver en hemsida med information till whiplashskadade. Se www.whiplashinfo.se

⁸³ Gabrielsson, E, Trafikskadenämnden – argument för och emot, NFT 1/2002 s. 9

⁸⁴ FI, Försäkringsbolagen och de trafikskadade, rapport 1998/6 s. 23

⁸⁵ FI, Stärkt skydd för de trafikskadade, rapport 2003/1 s. 34

synpunkt som förs fram i skrivelsen är att obligatoriet ibland kan kränka den skadelidandes integritet genom att personliga uppgifter mot individens vilja lämnas ut till utomstående.⁸⁶

Liksom FI repeterar Försäkringsförbundet sin negativa inställning till obligatoriet i en ny skrivelse 2003. Man instämmer i FI's bedömning att en reklamationsnämnd bör införas.⁸⁷

7.4.3 Nämndens inställning

Vid en första anblick kan det, precis som bolagen och försäkringsförbundet uttrycker, tyckas onödigt att nämndens resurser tas i anspråk för att pröva ärenden där parterna är överens i ersättningsfrågan. Marie Svendenius på Trafikskadenämnden håller dock inte med om detta, hon anser att obligatoriet är nödvändigt för att nämnden skall kunna veta att skaderegleringen verkligen blir rättvis och enhetlig. Det är enligt Marie inte alltför ovanligt att nämnden anser att vissa antaganden och beräkningar bör rättas till för att kravet på rättvisa och enhetlighet skall upprätthållas.⁸⁸

7.4.4 Alternativ

Göran Dahlström, som själv suttit som ledamot i nämnden, tycker att man skulle kunna mjuka upp obligatoriet något. En lösning skulle enligt Göran vara att likt Ansvarsförsäkringens personskadenämnd avskaffa obligatoriet för de fall där parterna i alla delar är överens i ersättningsfrågan och den skadelidande företräds av ett ombud. Göran hävdar vidare att det inte är särskilt troligt att ett uppluckrande av obligatoriet skulle leda till lägre ersättningar till de skadelidande. Det är inte uteslutet att ersättningarna ibland skulle kunna bli högre eller att något annorlunda lösningar skulle kunna skapas inom ramen för skadeståndsrätten.⁸⁹ Ulrika Horal instämmer till viss del i resonemanget och menar att den obligatoriska nämndprövningen ibland bidrar till att ärendet tar längre tid än det kanske borde ha gjort.

Ett alternativ, som förespråkas av Anita Malmqvist, är en mer förenklad prövning i de fall det är möjligt. Anita anser dock att obligatoriet bör vara kvar i nuvarande form. Marie Svendenius bekräftar att nämnden i högre grad än tidigare prövar ärenden i en s.k. liten nämnd (ordförande + tre ledamöter + en föredragande jurist) för att minska hanteringstiderna och öka effektiviteten men samtidigt bibehålla nämndens kvalitet.

Avvägningen som måste göras i det här fallet handlar således om att å ena sidan åstadkomma en snabb och effektiv ärendehantering, å andra sidan säkerställa att enhetligheten i skaderegleringen bibehålls. Ur ett skadelidarperspektiv framstår det som allra viktigast att ersättningen i slutändan blir rättvis och korrekt. Detta uppnås enligt min mening på ett bra sätt genom konstruktionen med obligatorisk prövning. Obligatoriets fortsatta existens framstår som ett bra sätt att bibehålla enhetligheten i skaderegleringen, därmed inte sagt att justeringar för att förbättra situationen ytterligare är uteslutna. För att utnyttja resurserna på bästa sätt bör absolut minsta möjliga insats göras i de ärenden där parterna är överens och den skadelidande företräds av ett kvalificerat ombud. Den rådande trenden med mer och mer komplicerade skadeärenden ställer dock höga krav på såväl skadereglerare som Trafikskadenämnden vilket kan innebära att rättsäkerheten blir lidande

⁸⁶ Försäkringsförbundet, Skrivelse till Finansinspektionen angående obligatoriet i Trafikskadenämnden 2001-11-21 s. 2 ff

⁸⁷ Försäkringsförbundet, Finansinspektionens rapport "Stärkt skydd för de trafikskadade" 2003-09-08 s. 6

⁸⁸ Intervju med Marie Svendenius 060919

⁸⁹ Intervju med Göran Dahlström 060830

när ärendehanteringens pressas både tid- och resursmässigt, samma rättssäkerhet som samtidigt skall säkerställas genom obligatoriets existens. Den form som används i Ansvarsförsäkringens personskadenämnd kan vara ett bra sätt att använda resurserna där de verkligen behövs, det vill säga i de ärenden där parterna har olika uppfattningar om ersättningen samt i de fall där den skadelidande står utan juridiskt ombud.

7.5 Nämndprövningen och skaderegleringen

Hur nämndens existens och nuvarande form påverkar den praktiska skadehanteringens på försäkringsbolagen är ett ämne som har fått visst utrymme i debatten. Kritiker av nämndsystemet menar att det faktum att ett ärende skall prövas i nämnden kan innebära att skaderegleraren i fråga blir försiktig i sin bedömning, för att inte föregripa nämndens prövning. Detta påstående är inget som känns igen varken av Anita Malmqvist eller av Ulrika Horal, snarare ses nämndprövningen som ett sätt att få bekräftelse på att man varit rätt ute i ersättningsfrågan. Horal poängterar emellertid att det är viktigt att klargöra för den skadelidande att bolagets förslag till ersättning inte är bindande, att nämnden i vissa fall kan föreslå en sänkning av ersättningen från förslaget, samt att bolagen i de allra flesta fall följer nämndens yttrande.

En annan anmärkning angående nämndens påverkan på skaderegleringen är att den fördröjs genom att det tar alltför lång tid för skadereglerarna att sammanställa allt material såsom nämnden vill ha det presenterat. Detta påstående avfärdas av Edmund Gabrielsson, som dels hävdar att nämndprövningstiden utgör en förhållandevis liten del av den totala tiden för skaderegleringen, dels att den tid som skaderegleraren lägger ned på att fullfölja utredningen enligt nämndens anvisningar samtidigt innebär att frågorna blir mer ingående utredda, vilket måste anses positivt.⁹⁰

7.5.1 Konkurrenten hämmas

Professor Bill W. Dufwa, som är en av de flitigaste kritikerna av systemet med skadeprövningsnämnder, anser att Trafikskadenämndens existens leder till att konkurrensen inom skaderegleringen sätts ur spel genom att bolagen istället för att behöva motivera sina beslut endast kan hävda att de följt nämndens rekommendation. Han tar ett exempel där en bolagsrepresentant i ett annat land inför ”nyfikna TV-tittare” blir tvungen att förklara varför en trafikskadad fått lägre ersättning än i ett liknande fall hos ett annat bolag. Dufwa menar att nämndens ställning på ett sätt är för stark, där bolagen inte behöver ta ansvar för sina beslut, men samtidigt för svag eftersom bolagen helt enkelt kan välja att strunta i nämndens rekommendationer. Dufwa´s lösning på problemet är att omvandla nämnden till en reklamationsnämnd och samtidigt återupprätta domstolarnas roll i sammanhanget.⁹¹

Konkurrens i skaderegleringen framstår enligt Dufwa´s resonemang som något som bör eftersträvas. Jag delar inte denna uppfattning. Att en skadelidandes ersättning skulle bero på vilket bolag den skadeståndsskyldige valt att anlita är ingen bra lösning, vilket också uppmärksammas av Gabrielsson.⁹² Däremot har Dufwa vissa poänger i sina tankegångar angående nämndens position gentemot bolagen. Om man, som Göran Dahlström

⁹⁰ Gabrielsson, NFT 1/2002 s. 8

⁹¹ Dufwa, B, Whiplashskador och preskriptionstider, SvJT 2001 s. 455 f

⁹² Gabrielsson, NFT 1/2002 s. 8

förordar, luckrar upp obligatoriet något och ger de skadelidande möjlighet att med hjälp av ett duktigt ombud kunna förhandla sig till en bra ersättning som båda parter kan acceptera, skulle detta innebära en bra kompromiss samtidigt som nämnden skulle kunna lägga sina resurser där de behövs som mest.

7.6 Transaktionskostnader

En viktig företeelse inom ersättningsrätten, som bör beaktas i diskussionen om nämndprövningen, är transaktionskostnaderna. Varje steg i ersättningskedjan, som till slut skall leda till att den skadelidande får sin ersättning utbetald, kostar en viss summa pengar. Samtliga kostnader som kan uppkomma i ett ersättningsssystem innan ersättningen når den skadelidande benämns transaktionskostnader. Det kan till exempel handla om informationskostnader, skaderegleringskostnader och konfliktkostnader. Beaktande av kostnadskonsekvenser för samhället har stor betydelse när olika system för ersättning konstrueras. Kostnaderna får dock inte pressas så långt att det går ut över rättssäkerheten och likformigheten i systemet. Juridiken är generellt sett ett område där hänsyn till transaktionskostnader ofta får stå tillbaka till förmån för rättssäkerhet och likformighet.⁹³

Nämndprövningssystemet är en konstruktion som är tänkt att hålla nere transaktionskostnaderna på skadeområdet. Skadereglerings- och informationskostnaderna blir visserligen aningen högre när skadeärenden skall prövas av både bolagen och nämnden, men konfliktkostnaderna blir i gengäld avsevärt lägre. Domstolsvägen står som bekant fortfarande öppen om man inte är nöjd med nämndens rekommendation, men oviljan att processa förenat med de kostnadsrisker som en domstolsprocess innebär att en skadelidande oftast accepterar det ersättningsförslag som bolaget och/eller nämnden presenterar. Allt tyder på att man genom arrangemanget med nämndprövning håller nere transaktionskostnaderna på trafikskadeområdet så långt det är möjligt.⁹⁴

7.7 Nämndprövning eller domstolsprocess?

7.7.1 Nämndens konfliktlösande funktion – avlastning eller belastning?

Kommittén om ideell skada (i fortsättningen *kommittén*), som i sitt slutbetänkande inför det som skulle utmyнна i lagreformen 2002 fick i uppgift att yttra sig angående nämndprövningens roll i förhållande till domstolarna. Kommittén väljer att indela nämndens uppgifter i två kategorier, en konfliktlösande och en rättsskapande. Jag använder mig av samma indelning, som jag tycker är ganska lyckad trots att kategorierna i viss mån överlappar varandra.⁹⁵

En överväldigande majoritet av alla skadefall som prövas av nämnden går av olika skäl aldrig vidare till domstol. Det låga antalet domstolsprövningar tyder på att såväl de skadelidande som försäkringsbolagen i de allra flesta fall accepterar nämndens beslut. Nämndens konfliktlösningsfunktion innebär en väsentlig avlastning för de allmänna domstolarna, vilket också framhävs av kommittén.

Ett kanske än viktigare ändamål med nämndprövningen är enligt kommittén att kostnaderna för den skadelidande blir avsevärt mycket lägre än om ärendet avgörs i domstol. Själva förfarandet är för den skadelidande kostnadsfritt, bolaget står för

⁹³ Roos, C M, Ersättningsrätt och ersättningsystem, s. 49

⁹⁴ A.a. s. 88

⁹⁵ SOU 1995:33 s. 418

huvuddelen av utredningen och det finns också stora möjligheter att få ombudskostnaderna ersatta. Även om nämnden inte ger den skadelidande ”rätt” behöver således ingen stor ekonomisk risk tas, vilket däremot ofta en domstolstvist skulle innebära. Dessutom skulle enligt kommittén en slopad nämnpövning inte nödvändigtvis innebära att domstolarna i någon stor utsträckning skulle få en ökad tillströmning av personskademål, på grund av såväl kostnadsriskerna som den allmänna oviljan att överhuvudtaget processa i domstol. Följderna skulle istället kunna bli att skadelidande som är missnöjda med bolagets bedömning ändå skulle tvingas acceptera beslutet, vilket innebär ett alltför stort beroende av enskilda skadereglerares bedömningar med en oenhetlig tillämpning som följd.⁹⁶ Sammantaget ansåg kommittén att ingen befogad kritik kunde riktas mot nämndens konfliktlösningsfunktion.

Denna ståndpunkt delas dock inte av Bill W. Dufwa. Beträffande Trafikskadenämndens tvistlösningsfunktion menar Dufwa att det är olyckligt att nämnden i så stor utsträckning styr rättsutvecklingen på personskadeområdet och att den rättslikhet som nämnden lyckats åstadkomma innebär att HD inte kommer in i bilden tillräckligt ofta, med följden att tillkomsten av viktiga prejudikat hämmas. Som exempel tar Dufwa ett preskriptionsmål, NJA 2000 s. 285, där han anser att nämnden medverkat till att det dröjt alltför länge innan HD fick pröva huvudfrågan i målet.⁹⁷ Han anser att nämndens roll är så central att den i viss mån kommit att överskugga domstolarnas verksamhet, särskilt eftersom HD ibland inhämtar nämndens yttrande och följer detta i avgörandet av det aktuella målet.

I en replik anför Edmund Gabrielsson att nämnden när det gäller preskriptionsfrågan tvärtom medverkat till att enskilda skadelidande förmåtts väcka talan vid domstol, men beklagar att HD i vissa av dessa fall inte beviljat prövningstillstånd. Han framhåller också rent allmänt att han inte anser att nämnden försenat eller hindrat tillkomsten av andra viktiga prejudikat på området, samt att regeringen i sin proposition till lagreformen 2002 anser att samspelet mellan domstolar och nämnder fungerar bra och att det inte finns någon anledning att genom lagstiftning i högre grad styra tvisterna till domstolarna.⁹⁸

7.7.2 Nämndens rättsskapande funktion – till men eller gagn?

Nämndens starka ställning på området, med en slags utomrättslig praxis som följd, har många positiva verkningar, inte minst för de skadelidande. När det gäller viktigare frågor av principiell betydelse är det emellertid viktigt att HD står för rättsbildningen. Tillkomsten av sådana prejudikat ligger i allas intresse, inte minst i bolagens vars ärendehantering förstås underlättas om det finns tydliga riktlinjer. Gabrielsson framhåller också i en artikel i NFT 2002 att det är angeläget att viktigare rättsfrågor som ofta aktualiseras i ersättningsärenden kommer till prövning i HD. Nämnden har enligt Gabrielsson bidragit till att så också skett, bland annat genom sina cirkulärreferat.⁹⁹

Ett problem är dock kostnaderna för den enskilde som en domstolsprövning kan innebära, vilket kan innebära att principiellt viktiga frågor undanhålls prövning i domstol. Dessutom kan det vara så att den viktiga principfrågan inte har någon större betydelse för utgången i det aktuella ärendet, vilket också skulle kunna leda till samma resultat. Kommittén uppmärksammar detta problem och förordar en lösning där nämnden i sådana fall kan avsluta sina yttranden med en rekommendation att bolaget skall stå för båda parternas rättegångskostnader. Det skulle enligt kommittén vara en bra lösning och innebära ett

⁹⁶ A.bet. s. 419

⁹⁷ Dufwa, B, Whiplashskador och preskriptionstider, SvJT 2001 s. 455

⁹⁸ Gabrielsson, E, Trafikskadenämndens ställning – replik till Bill W. Dufwa, SvJT 2001 s. 723

⁹⁹ Gabrielsson, NFT 1/2002 s. 9

billigt pris för bolagen för att få efterlängtade prejudikat att rätta sig efter.¹⁰⁰ När jag frågade Marie Svendenius om detta tillämpas i praktiken idag, elva år efter det att kommitténs utredning publicerades, blev svaret att nämnden sällan använder sig av den möjligheten. Dock händer det att bolagen själva tar på sig att betala rättegångskostnaderna i de fall ett avgörande i HD är önskvärt.¹⁰¹

7.8 Nämnden vs HD

I vissa situationer överensstämmer nämndens åsikter och bedömningar inte helt och hållet med HD:s, vilket förstås är helt i sin ordning. I slutändan är det dock tveklöst HD som skall stå för praxisbildningen på området. Problem kan därför uppstå om nämnden, trots att HD uttalat sig i en annan riktning, vidhåller sin ”egna” bedömning. Kommittén betonar i sin utredning att nämnden i de fall där HD lägger fast andra principer än de som publiceras i nämndens cirkulär, får ändra i dessa.¹⁰² Marie Svendenius, som för övrigt ingick i kommittén i 6 års tid, menar att nämnden mycket sällan går emot HD. Ett exempel där nämnden gått emot HD är dock det så kallade sportdykarfallet,¹⁰³ där en lastbilschaufför fick ersättning under posten olägenheter i övrigt för att han efter olyckan inte längre kunde utöva sin fritidsverksamhet, sportdykning. HD hänvisar i domen till tidigare fall där ersättning bland annat utgått för förlorad rekreation på semestern. Utslaget har dock inte följts vare sig av domstolar eller av nämnder¹⁰⁴ som ansett att sådana förluster ersätts inom ramen för lyte och men. Domen är dock fortfarande omdiskuterad. Jan Kleineman och Ola Schönning ställer sig i en rapport till Whiplashkommissionen frågande till hur skaderegleringspraxis helt och hållet har kunnat bortse från fallet.¹⁰⁵ Utan att i detalj analysera fallet så kan ett antal likheter urskiljas med den situation vi nu kan stå inför gällande väsentlighetsrekvisitet i 5 kap. 5 § SkL.

7.8.1 Omprövningsfrågan

Marie Svendenius och nämnden anser inte att resonemanget i cirkulärreferat 4/2005 står i strid med HD:s praxis eftersom HD i NJA 2004 s. 279 inte uttalade sig om förändringarna skulle kumuleras eller ses årsvis.¹⁰⁶ Om man väger in HD:s argumentation i NJA 1998 s. 807 står det dock ganska klart att domstolen anser att samtliga förändringar sedan livräntan bestämdes skall beaktas vid omprövningen, vilket får situationen att framstå som om nämndens tolkning är en annan än den HD förespråkar. Visserligen gällde 1998 års fall ändring av samordningsförmåner och inte löneutveckling, men samma principer bör gälla i de båda fallen. I det ovan uppmärksammade Åkeri-målet¹⁰⁷ har nämnden i sin prövning stått fast vid sin position, medan tingsrätten som bekant, i linje med HD:s resonemang, kumulerade löneförändringarna.

¹⁰⁰ SOU 1995:33 s. 425

¹⁰¹ Intervju med Marie Svendenius 060919

¹⁰² SOU 1995:33 s. 425

¹⁰³ Se NJA 1992 s. 642

¹⁰⁴ Intervju med Marie Svendenius 060919

¹⁰⁵ Kleineman, J och Schönning, O, Ökad användning av schabloner i skaderegleringen – ett förslag s. 29, www.whiplashkommissionen.org

¹⁰⁶ Se avsnitt 6.2.5.1

¹⁰⁷ Se avsnitt 6.3

7.8.1.1 Konsekvenser

Ersättningsbeloppet i sportdykarfallet var förhållandevis lågt, vilket kan vara en av orsakerna till att fallet har kunnat ”sopas under mattan” av bolagen och nämnderna. I omprövningsfallet är förhållandena dock annorlunda. Eftersom det nu kan handla om betydande summor och människors försörjning lär inte historien upprepa sig. Vad blir då konsekvenserna om nämnden väljer att fortsättningsvis stå fast vid sin ”försäkringsvänliga” ställning i frågan samtidigt som HD står för en till synes mer ”skadelidarvänlig” linje? Ur ett skadelidarperspektiv blir situationen olycklig eftersom det då framstår som mer förmånligt att gå till domstol med sitt ärende istället för att få det prövat i nämnden. Ett sådant scenario innebär sannolikt fler domstolsprocesser och längre hanteringstider vilket, paradoxalt nog, är två av de problem som nämndprövningen skall motverka. På frågan om hon anser att nämndens syfte i viss mån motverkas om nämnden och domstolarna inte arbetar efter samma principer menar Marie Svendenius att det på de flesta områden finns en stabil praxis men att en paragraf självklart kan tolkas olika.¹⁰⁸

Att nämnden till synes ställt sig på bolagens sida när det gäller bedömningen av väsentlighetsrekvisitet kan enligt min mening i viss mån handla om att nämndens ledamöter möjligen ser mer till kostnadskonsekvenser för bolagen än vad HD gör. Nämnden uppmärksammar gång på gång i sina cirkulärreferat det orimliga i att i princip samtliga livräntor förr eller senare skulle bli föremål för omprövning om man kumulerar de årliga förändringarna. Orimligt för vem? Skadeståndets funktion är att den skadelidande i möjligaste mån skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan ej inträffat. Det orimliga består då i att det kostar pengar för bolagen att uppnå just detta. Transaktionskostnaderna skulle också mycket riktigt skjuta i höjden om omprövning skulle beviljas i den utsträckning som behövs för att det nu något haltande systemet skall ha möjlighet att komma ikapp. Det är dock inget som HD i lika stor utsträckning verkar ta hänsyn till. Från en skadelidandes synpunkt kan det möjligtvis framstå som om nämndens anknytning till branschen påverkar hur man resonerar. Nämnden har emellertid rätt i att man måste sträva efter att i möjligaste mån hålla nere transaktionskostnaderna, utan att likformigheten blir lidande. Felet ligger som sagt i den ursprungliga bedömningen av skadeståndet och det är framförallt där det måste ske förändringar.

Bolagen säger sig alltid, eller i vart fall i en överväldigande majoritet av fallen, följa nämndens rekommendationer. För att ansluta till Dufwa's resonemang om nämndens ställning ovan, kan man fråga sig hur läget hade varit om det istället varit HD som ställt sig på bolagens sida. Hade bolagen valt att då ställa sig på HD:s sida i resonemanget? Detta kan man endast spekulera om, men det ligger nära till hands att anta att så skulle vara fallet.

7.9 Nämndprövningen i ett EU-perspektiv

Sverige och Finland är de enda länderna inom EU som har ett system med skadeprovningnämnder. I övriga Europa gäller generellt att uppkomna tvister avgörs i domstol. En del anser att Sverige bör anpassa sig till övriga EU, inte minst på grund av att utvecklingen på området i övrigt går mot ett mer enhetligt regelsystem. Vad får EU-lagstiftningen för konsekvenser för det svenska regelsystemet? Kan vi behålla vårt nämndprövningssystem eller måste det till förändringar?

¹⁰⁸ Intervju med Marie Svendenius 060919

7.9.1 EG's direktiv om motorfordonsförsäkring

För att underlätta för unionens medborgare att få ersättning för trafikskada oavsett i vilken medlemsstat skadan inträffar, har EG utfärdat ett antal direktiv på området. Direktiven omfattas av EES-avtalet, vilket innebär att förutom EU's medlemsstater även Norge, Island och Liechtenstein omfattas av reglerna. Det första direktivet antogs redan 1972 och innehåller bland annat bestämmelser om att varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som krävs för att alla motorfordon som normalt hör hemma inom landet skall omfattas av trafikförsäkring. Försäkringen skall också ersätta sådana skador som uppstår i annan medlemsstat, enligt där gällande lag. Direktivet innebar en del ändringar i trafikskadelagen gällande ersättning för skador som uppkommer i ett annat EES-land.

Det andra direktivet, från 1983, som inte medförde några lagändringar eftersom Sverige redan uppfyllde kraven i direktivet, anger vissa ersättningsbelopp för person- och sakskada och föreskriver att varje medlemsstat skall inrätta ett organ vars uppgift är att ansvara för ersättning av skador som orsakas av oförsäkrade eller oidentifierade fordon. I Sverige fanns redan Trafikförsäkringsföreningen som uppfyller de föreskrivna funktionerna.

Direktiv nummer tre ålägger medlemsstaterna att se till att trafikförsäkringen för samma premie täcker hela gemenskapens territorium. Direktivet, som för övrigt utfärdades 1990, skall också säkerställa att försäkringstagaren vid en skada genom sin trafikförsäkring är garanterad högsta skyddsnivå av de två länder som är inblandade i ärendet.¹⁰⁹

7.9.1.1 EG's fjärde direktiv om motorfordonsförsäkring

Mest relevant för denna framställning är dock det fjärde direktivet, vars övergripande syfte är att underlätta och påskynda skaderegleringen när en olycka inträffar i ett annat EU-land än det där den drabbade är bosatt. Enligt direktivet är varje försäkringsbolag som meddelar trafikförsäkring skyldigt att utse en skaderegleringsrepresentant i varje medlemsstat inom EES. Den skadelidande skall också enligt direktivet kunna rikta direktkrav mot den ansvariga partens bolag, utan att behöva gå via den skadeståndsskyldige.

Inom tre månader från skadan skall den skadelidande få ett ”motiverat ersättningsanbud” från bolaget eller representanten, alternativt ett motiverat svar på vad som anförts i anspråket om ansvaret bestrids eller ersättningen ännu inte är fastställd. När det fjärde direktivet 2003 skulle implementeras i svensk rätt diskuterades huruvida ändringarna skulle kräva en ny lagstiftning eller om de kunde genomföras inom ramen för trafikskadelagen. Man bestämde sig för det senare alternativet.¹¹⁰

En annan fråga som framstod som ett problem vid tiden för införandet var tidsaspekten, de tre månader som bolagen enligt direktiven hade på sig att lämna ett motiverat ersättningsanbud och huruvida dessa tre månader var en absolut gräns för hur lång tid skaderegleringen får ta eller inte. Man kom fram till att så icke var fallet, vilket framstår som en rimlig tolkning.

Ett femte direktiv är under utveckling. Genomförandet av direktivet kommer att innebära en del ändringar i de övriga direktiven, dock inget som påverkar de frågor som behandlas i uppsatsen.

¹⁰⁹ Ds 2001:51 s. 25 ff

¹¹⁰ Prop 2001/02:133 s 28

7.9.2 Trafikskadenämnden och EU

I ett alltmer harmoniserat Europa minskar möjligheterna för medlemsstaterna att tillämpa system som avviker från övriga stater. Även om experter bedömer att skadeståndsrätten i stort inte kommer att harmoniseras inom en snar framtid¹¹¹ så kan Sveriges unika konstruktion med skadeprövningsnämnder stöta på ett antal problem i ett internationellt perspektiv. I och med det fjärde direktivet om motorfordonsförsäkring kan man fråga sig om utrymmet för nämndprövningen minskat ytterligare. Även om den tidsgräns på tre månader som direktivet anger inte skall tolkas såsom innebärande att skaderegleringen skall vara slutförd inom denna tidsrymd, kan prövningen, i synnerhet den obligatoriska, innebära ett moment som ytterligare komplicerar ett skadeärende som skett utomlands och som kanske enbart av den orsaken blir en aning mer krångligt. I en promemoria från Försäkringsförbundet 2003 angående obligatoriet¹¹² anser förbundet att obligatoriet är olämpligt när det gäller ersättning till personer bosatta utomlands. Den svenska trafikskadeersättningen blir då beroende av utländska förhållanden rörande bland annat socialförsäkring, kostnads- och skatteförhållanden. Den svenska nämndprövningen innebär i dessa fall att skaderegleringen fördröjs ytterligare. Vidare i fråga om det fjärde direktivet om motorfordonsförsäkring förstärker detta skälen för en annan syn på nämndprövningen, enligt förbundet. För en utländsk skadelidande som skadas i Sverige leder nämndprövningen till en oförsvarlig byråkrati i form av omfattande översättningar och utväxling av handlingar.¹¹³

Nämndprövningen är som sagt en relativt främmande företeelse i övriga Europa. Att rättsutvecklingen i så hög grad sker utanför domstolarna kan för övriga Europa framstå som märkligt. Detta kan leda till att svensk nämndpraxis nonchaleras och hamnar i skymundan till förmån för domstolspraxis från övriga medlemsstater. Av det skälet skulle det vara önskvärt om domstolarna oftare fick komma in i bilden.

7.10 Vad kan/bör göras?

Sammanfattningsvis kan sägas att nämnden fyller en viktig funktion i det ersättningsrättsliga systemet. Ett utomrättsligt tvistlösningsalternativ med tillgång till de främsta experterna på området är positivt inte enbart för de skadelidande utan även i ett samhällsperspektiv, då transaktionskostnaderna för en domstolsprocess vida överstiger en prövning i nämnden. De skadelidande har dessutom när som helst under ärendets gång rätt att få frågan prövad av en domstol, vilket är en förutsättning för att nämndens yttranden och beslut skall vinna legitimitet. Nämndens yttranden och beslut bidrar till ett enhetligt och förutsebart system för ersättning av personskador i Sverige. Det är emellertid nödvändigt att nämnden anpassar sig i de fall HD tycker annorlunda. I omprövningsfrågan har nämnden valt att i viss mån bortse från den praxis, om än oklar, som HD på senare år trots allt skapat. I den mån praxis är svårtolkad borde nämnden ha möjlighet att snabbt

¹¹¹ Schönning, O och Svendenius, M, Skadad i trafiken s. 97

¹¹² Se avsnitt 7.4.2

¹¹³ Försäkringsförbundet, Skrivelse till Finansinspektionen angående obligatoriet i Trafikskadenämnden 2001-11-21 s. 2 f

inhämta klagörande från HD. Den rådande situationen med en nämnd som inte står i samklang med HD är olycklig.

När det gäller nämndens status i förhållande till bolagen vore det önskvärt med en annan konstruktion än den idag rådande. Nämnden bör ”frikopplas” från bolagen för att eliminera varje misstanke om att nämndens oberoende påverkas av hur den finansieras.

I fråga om obligatoriet finns två alternativ till förändringar som båda skulle leda till snabbare hanteringstider utan att tumma på kvaliteten. Det första alternativet är att avskaffa obligatoriet i de fall parterna i alla delar är överens gällande ersättningen och den skadelidande biträds av ett kvalificerat ombud. Nämnden kan då lägga sina resurser på de fall där de behövs som allra mest och därmed minimera hanteringstiderna i dessa fall. Alternativ nummer två är att behålla obligatoriet, men att begränsa prövningen i de fall där parterna är överens till att låta en av ledamöterna snabbt gå igenom ärendet för att upptäcka eventuella fel i beräkningar och liknande samt bilda sig en uppfattning huruvida ersättningen är skälig eller ej. Nämndens argument mot en sådan förändring är att enhetligheten i systemet skulle äventyras, men jag bedömer den risken som liten.

En harmoniserad skadeståndsrätt inom EU innebär möjligen slutet för Sveriges system med skadeprövningsnämnder. En total harmonisering förefaller ligga långt fram i tiden, men små steg tas hela tiden. Det vore olyckligt om Sverige tvingades avskaffa nämndsystemet eftersom det oundvikligen skulle leda till en sämre position för de skadelidande.

8 Sammanfattande kommentar

Rättsläget när det gäller omprövningsrätten i 5 kap. 5 § SkL är minst sagt osäkert. De tolkningar som hittills gjorts av HD och Trafikskadenämnden har inte fullt ut lyckats skapa en rimlig ram för den fortsatta tillämpningen av väsentlighetsrekvisitet. Däremot för Göteborgs tingsrätt i sin dom i Åkeri-fallet en förnuftig diskussion och sätter i sin dom upp nya riktlinjer angående tolkningen av rekvisitet. Fallet är som sagt överklagat till HovR och kommer förmodligen även att tas upp av HD så småningom, där HD förhoppningsvis på ett tydligt sätt slår fast vad som fortsättningsvis skall gälla.

Oavsett vad HD kommer fram till krävs en förändring i skaderegleringen beträffande löneutveckling. Ändringarna i värdesäkringslagstiftningen tillsammans med stadiga löneökningar kommer oundvikligen att innebära att skillnaden mellan den inkomst som de skadelidande skulle ha haft som oskadad och de livräntor som idag betalas ut förr eller senare blir så stor att omprövning blir aktuell. Omprövningsparagrafen mister då sin tänkta karaktär av säkerhetsventil och blir istället ett vanligt inslag i skaderegleringen. Det innebär också en ökad arbetsbörda för Trafikskadenämnden eftersom bolagen är skyldiga att inhämta yttrande från nämnden i dessa fall. För att motverka en sådan utveckling måste löneutveckling i högre grad beaktas vid bedömningen av skadestånd för inkomstförlust. Rimligt vore att livräntan automatiskt räknas upp årligen med ett procenttal som motsvarar den genomsnittliga löneökningen inom löntagarkollektivet. Omprövning skulle då vara reserverat för yrken eller branscher där det plötsligt sker en väldig lönestegring, och givetvis alla de andra fall där omprövning annars är aktuell. Ändamålet med paragrafen skulle på så sätt kunna uppnås på ett bättre sätt.

Om HD i Åkeri-fallet, eller det fall som blir vägledande för tillämpningen av omprövningsparagrafen, tillämpar en kumulering av löneutvecklingen för bedömning av väsentlighetsrekvisitet, kommer Trafikskadenämnden sannolikt tvingas överge sin ståndpunkt i frågan och rätta in sig i ledet. Det kommer dock att ske motvilligt, vare sig det medges från nämndens sida eller ej.

Tanken bakom Trafikskadenämnden, och nämndprövningssystemet i stort, är alldeles förträfflig och borde vara ett föredöme för övriga Europa. En snabb och billig prövning som utförs av de främsta experterna på respektive område jämfört med en långdragen och i många fall dyr domstolsprocess måste anses som förmånligt för de skadelidande. Det är dock av yttersta vikt att prövningen är tveklöst opartisk. Nämndens nuvarande form med finansiering från försäkringsbolagen kan i vissa ögon innebära en viss tvekan angående nämndens oberoende. Finansiering exempelvis från statligt håll vore att föredra, särskilt eftersom de pengarna kan tjänas in om domstolsprocesserna blir färre.

När det gäller hanteringen av ärenden i nämnden skulle man vinna en hel del på uppluckring av obligatoriet. Enhetligheten i ersättningsarna blir möjligtvis en aning lidande, men om man väger detta mot vinsten man gör i ärendehanteringen framstår en förändring trots allt som det bästa alternativet.

Källor och litteratur

Offentligt tryck

Prop. 1975:12 med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207), m.m.

Prop. 2000/01:68 Ersättning för ideell skada

Prop. 2003/04:5 Reformerade regler om värdesäkring av skadeståndslivräntor

Prop. 2001/02:133 Ersättning för trafikskada utomlands

SOU 1973:51 Skadestånd V – Skadestånd vid personskada

SOU 1995:33 Ersättning för ideell skada vid personskada

SOU 2002:1 Samordning och regress – Ersättning vid personskada

Ds 2001:51 Trafikskada utomlands – lättare att få ersättning

FI 1998:6 Försäkringsbolagen och de trafikskadade

FI 2003/1 Stärkt skydd för de trafikskadade

FI Yttrande över reformerade regler om värdesäkring av skadeståndslivräntor
Dnr 03-1558-001

Litteratur

Bengtsson, B, Strömbäck, E, Skadeståndslagen – En kommentar, Norstedts 2006

Engvall, F (red.), Ersättning vid personskada 2006, Ifu 2006

Hellner, J, Johansson, S, Skadeståndsrätt, sjätte upplagan, Norstedts 2000

Nordenson, U, Bengtsson, B, Strömbäck, E, Kommentar till den nya skadeståndslagen,
Allmänna förlaget 1972

Roos, Carl Martin, Ersättningsrätt och ersättningssystem, Norstedts 1990

Schönning, O och Svendenius, M, Skadad i trafiken, Ifu 2003

Strömbäck, E m.fl. – Trafikskadelagen och andra ersättningssystem vid trafikskador, sjätte
upplagan, Norstedts 2003

Artiklar

Appeltofft, O, Rättsbildning genom Högsta Domstolen eller skadenämnderna – Tre inlägg vid en paneldiskussion i Försäkringsjuridiska Föreningen i Stockholm, NFT 3/1979 s. 218-240

Dufwa, B, Whiplashskador, Trafikförsäkring och preskriptionstidens inträde, SvJT 2001 s. 441-457

Gabrielsson, E, Trafikskadenämnden – dess verksamhet och några rättsliga problem, JT 1997-98 s. 645-657

Gabrielsson, E, Trafikskadenämndens ställning – en replik till Bill W. Dufwa, SvJT 2001 s. 718-723

Gabrielsson, E, Trafikskadenämnden – argument för och emot, NFT 1/2002 s. 1-12

Strömbäck, E, Vad är ”väsentlig ändring” i 5:5 skadeståndslagen?, NFT 1/2006 s. 25-32

Internet

Trafikskadenämndens verksamhetsberättelse 2005, www.trafikskadenamnden.se

Rättsutlåtande från Försäkringsförbundet angående frågor om retroaktivitet i anslutning till reformerade regler om värdesäkring av skadeståndslivräntor,
<http://www.forsakringsforbundet.com/common/browse.asp?id=3266>

Trafikförsäkringsföreningen, www.tff.se

Kleineman, J och Schönning, O , Ökad användning av schabloner i skaderegleringen – ett förslag s. 29, www.whiplashkommissionen.org

Intervjuer

Intervju med Anita Malmqvist, personskadereglerare på Folksam, 060705

Intervju med Göran Dahlström, personskadeförvaltare på Länsförsäkringar, 060830

Intervju med Ulrika Horal, personskadereglerare på If, 061004

Mailintervju med Marie Svendenius, försäkringsjurist på Trafikskadenämnden, 060919

Övrigt

Trafikskadenämndens cirkulärreferat 1/1996, 11/2003, 4-2005

Försäkringsförbundet, Skrivelse till Finansinspektionen angående obligatoriet i Trafikskadenämnden, 2001-11-21

Försäkringsförbundet, Finansinspektionens rapport ”Stärkt skydd för de trafikskadade” 2003-09-08